

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА**

БЕВЗ ЮЛІЯ СЕРГІЇВНА

Допускається до захисту:

в.о. завідувача кафедри
загального та прикладного
мовознавства і слов'янської
філології, к.філол.н.

_____ Гарбера І.В.

«_____» _____ 2022 р.

**ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ 'ІРРЕАЛЬНА
ІСТОТА' В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНО-
МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 035 Філологія

Кваліфікаційна робота

Науковий керівник:

І.В. Гарбера, доцент
кафедри загального та прикладного
мовознавства і слов'янської філології,
к.філол.н.

Оцінка: _____ / _____ / _____

Голова ЕК: _____

Вінниця 2022

АНОТАЦІЯ

Бевз Ю.С. Фразеологічні одиниці з компонентом ‘ірреальна істота’ в українській та англійській національно-мовних картинах світу: теоретико-прикладний аспект. Спеціальність 035 «Філологія», освітньо-професійна програма «Прикладна лінгвістика». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022. 96 с.

У магістерській роботі визначено кваліфікаційні та типологічні ознаки міфологічного коду культури. Окреслено доцільність використання лінгвістичної бази даних як способу презентації фразеологічного матеріалу зіставлюваних мов. Здійснено зіставний аналіз фразеологічних одиниць з компонентом ‘ірреальна істота’ на матеріалі української та англійської мов з опертям на фразеосемантичну, аксіологічну та структурну класифікації. Укладено ЛБД «Ірреальні істоти» (на матеріалі української та англійської фразеології).

Ключові слова: міфологічний код культури, лінгвістична база даних, фразеосемантична класифікація, аксіологічна класифікація, структурна класифікація.

Таблиці: 2. Рисунки: 14. Діаграми: 4. Бібліографія: 82.

Bevz Yu.S. Phraseological units with the ‘Unreal Being’ component in the Ukrainian and English national language worldviews: theoretical and applied aspects. Specialty 035 “Philology”, Program “Applied Linguistics”. Vasyl’ Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022. 96 p.

The master's work defines the qualification and typological features of the mythological cultural code. The expediency of using a linguistic database as a way of presenting the phraseological material of the compared languages is outlined. A comparative analysis of phraseological units with the component ‘Unreal Being’ was carried out on the material of the Ukrainian and English languages, based on phraseosemantic, axiological and structural classification. The LDB ‘Unreal Being’ (on the material of Ukrainian and English phraseology) was concluded.

Keywords: mythological cultural code, linguistic database, phraseosemantic classification, axiological classification, structural classification.

Tables: 2. Figures: 14. Diagrams: 4. Bibliography: 82.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЙНІ ЗАСАДИ ЗІСТАВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ ‘ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА’	7
1.1. Міфологічний код культури: кваліфікаційні та типологічні ознаки	7
1.2. Лінгвістична база даних як спосіб презентації фразеологічного матеріалу зіставляваних мов	13
РОЗДІЛ 2. ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ ‘ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА’ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНО- МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ	17
2.1. Фразеосемантична класифікація фразеологічних одиниць з компонентом ‘ірреальна істота’ на матеріалі української та англійської мов	17
2.2. Аксіологічна класифікація фразеологічних одиниць з компонентом ‘ірреальна істота’ на матеріалі української та англійської мов	52
2.3. Структурна класифікація фразеологічних одиниць з компонентом ‘ірреальна істота’ на матеріалі української та англійської мов	61
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВІСТИЧНА БАЗА ДАНИХ «ІРРЕАЛЬНІ ІСТОТИ» (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ): ЕТАПИ ОПРАЦЮВАННЯ ТА ФУНКЦІЇ	70
3.1. Етапи опрацювання лінгвістичної бази даних	70
3.2. Алгоритм укладання ЛБД «Ірреальні істоти» (на матеріалі української та англійської фразеології)	71
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	85
СПИСОК ДЖЕРЕЛ	92
Додаток А. Кількісний аналіз репрезентації фразеологічних одиниць з компонентом ‘ірреальна істота’ на матеріалі української та англійської мов	93
Додаток Б. Апробація роботи	96

ВСТУП

Мова відображає культурний досвід народу та виявляє своєрідність бачення ним світу. Мовознавці зазначають, що завдяки фразеології окремої мови можна проникнути у далеке минуле не лише її самої, а також історії та культури її носіїв (див. праці Ж. Краснобаєвої-Чорної [39], Л. Савченко [61], В. Ужченка [72], І. Чибор [75] та ін.). Фразеологічні одиниці займають важливе місце у структурі мовної картини світу. Внутрішня форма фразеологізмів маніфестує низку архаїчних та сучасних стереотипів, які занурюють мовця в соціокультурне середовище, перетворюючи матеріальні явища на важливий елемент ментальної культури та ідеології етносу. Відомо, що фразеологізми – це «згорнуті» мікротексти, що зберігають культурну інформацію, а їх компоненти та образи пронизані культурними кодами. Фразеологічні одиниці зберігають сформовані роками стереотипні уявлення етносу, пояснюючи усе, що сприяло і сприяє формуванню культурних кодів, а саме характер, звичаї, традиції, вірування, міфи, обряди тощо. Код культури свідчить про взаємозв'язок предметів і уявлень про них і навпаки. Певний код культури, реалізований за допомогою фразеологізмів, зручно наочно презентувати за допомогою лінгвістичної бази даних. У сучасних розвідках із моделювання лінгвістичних тезаурусів і баз даних йдеться про перспективи використання природно-мовної категоризації в логіко-лінгвістичному концептуальному моделюванні. Баз даних, орієнтовані на опис лексичної та фразеологічної семантики, дають змогу отримувати дані про способи концептуалізації дійсності в тій чи тій мові.

Актуальність кваліфікаційної роботи зумовлена необхідністю комплексного зіставного аналізу фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' (які репрезентують міфологічний код культури) на матеріалі української та англійської мов.

Мета дослідження: здійснити зіставний аналіз фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української та англійської мов з презентацією отриманих результатів у вигляді відповідної лінгвістичної бази

даних. Для успішної реалізації мети необхідно вирішити такі **завдання**: 1) визначити кваліфікаційні та типологічні ознаки міфологічного коду культури; 2) окреслити доцільність використання лінгвістичної бази даних як способу презентації фразеологічного матеріалу зіставляваних мов; 3) здійснити зіставний аналіз фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української та англійської мов з опертям на фразеосемантичну, аксіологічну та структурну класифікації; 4) укласти ЛБД «Ірреальні істоти» (на матеріалі української та англійської фразеології).

Об'єктом кваліфікаційної роботи є фразеологічні одиниці української та англійської мов з компонентом 'ірреальна істота', **предметом** – зіставний аналіз їх семантики, оцінної здатності й структурних особливостей.

Методи дослідження. Мета й завдання кваліфікаційної роботи зумовили необхідність застосування низки *загальнонаукових методів*: логіко-поняттєвий метод, метод узагальнення та систематизації, описовий метод. Як *спеціальні методи* застосовано метод компонентного аналізу фразеологічної одиниці (для ідентифікації й відбору фразеологічних одиниць української та англійської мов з компонентом 'ірреальна істота'), метод параметричного аналізу семантичної структури фразеологізму (для розподілу фразеологічних одиниць за відповідними фразеосемантичними групами, що репрезентують ту чи ту ірреальну істоту), метод тематичних полів (для визначення ядра, напівпериферії та периферії фразеосемантичних полів «Ірреальна істота» на матеріалі української фразеології та “Unreal Being” на матеріалі англійської фразеології).

Матеріал дослідження становлять 124 українськомовних фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' та 74 англійськомовних, дібраних шляхом суцільного обстеження з авторитетних фразеологічних словників української та англійської мов.

Новизна роботи визначається тим, що укладено лінгвістичну базу даних «Ірреальні істоти» (на матеріалі української та англійської фразеології).

Теоретичне значення роботи: у роботі уточнено кваліфікаційні та типологічні ознаки міфологічного коду культури, репрезентованого на матеріалі

української та англійської фразеології; визначено структуру та функції лінгвістичної бази даних «Ірреальні істоти» в українській та в англійській фразеології. **Практичне значення роботи** виявляється в тому, що його матеріал можна використати під час викладання вишівських курсів «Сучасна українська мова» (розділ «Фразеологія»), «Сучасна англійська мова» (розділ «Фразеологія»), «Лінгвокультурологія», у шкільних курсах з української та англійської мов під час вивчення теми «Фразеологія», а також під час зіставних досліджень фразеологічних одиниць здобувачів вищої освіти галузі знань 03 «Гуманітарні науки»; для укладання лексикографічних праць.

Апробація. Результати роботи апробовано шляхом участі в:

- 1) VI Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем» (м. Бахмут, Україна, 2021 р.) з публікацією: Краснобаєва-Чорна Ж.В., Бевз Ю.С. Аксіологічна специфіка конотоніма Адам / нім. Adam / англ. Adam у фразеології: формування лінгвістичної та соціокультурної компетенції. *Вісник студентського наукового товариства Горлівського інституту іноземних мов: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем»*. Вип. 8. Бахмут: Вид-во ГПМ ДВНЗ ДДПУ, 2021. С. 89-93.;
- 2) XV Міжнародній науково-теоретичній і навчально-прикладній конференції «Лінгвіст-програміст» (м. Вінниця, Україна, 28 квітня 2022 р.);
- 3) Міжнародній науковій конференції «Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень» (м. Тернопіль, Україна, 4 листопада 2022 р.) з публікацією: Бевз Ю.С. Аксіологічна специфіка конотоніма *відьма* / англ. *witch* у фразеології: формування лінгвістичної та соціокультурної компетенції. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень»* (4 листопада 2022 року, м. Тернопіль, Україна). С. 162-164.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЙНІ ЗАСАДИ ЗІСТАВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ 'ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА'

1.1. Міфологічний код культури: кваліфікаційні та типологічні ознаки

Поняття 'код культури' постає одним із базових у сучасних лінгвокультурологічних та етнолінгвістичних дослідженнях.

У науковій літературі наявні такі визначення коду культури: 1) від лат. *codex* «книга» та *cultura* «культура» – це семіотична система, що кодує певний зміст; 2) це відповідна національна етнокультурна інформація, що кодується у формі, здатній ідентифікувати культуру, через сукупність вторинних знаків і символів, наділених такими смислами (та їх комбінаціями), які можуть проявлятися в предметах матеріальної і духовної діяльності людини на рівні семіотичного простору [61, с. 62]; 3) це система знаків (знакових тіл) матеріального та духовного світу, які стали носіями культурних смислів [17, с. 9]; 4) це сітка, яку культура накидає на навколишній світ, членує, категоризує, структурує й оцінює [41, с. 232]; 5) це знаряддя для вираження смислів, що мають різні формальні «обличчя» [6, с. 341]; 6) це мережа членування, категоризації, оцінок інтеріоризованого світу та внутрішнього досвіду людини, зумовлена культурою певного етносу й репрезентована в семіотичних системах природної мови, мистецтва, обрядів, звичаїв, вірувань, а також у нормах моралі, поведінці членів етнічної спільноти [62, с. 43]; 7) це сукупність знаків (символів) та їх смислів, котрі наявні в будь-якому предметі культури певної національної лінгвокультурної спільноти (знаходить вияв також в етнічній мові, мовній картині світу) [5]; 8) це перспектива безлічі цитацій, марево, зіткане із безлічі структур; одиниці, утворені цим кодом, є нічим іншим, як відлунням чогось, що вже було читане, бачене, зроблене, пережите: код є слідом цього «вже» [4, с. 39-40].

Науковці виокремлюють різні коди та їх види. Так, Г. Багаутдінова виділяє такі коди: антропоморфний – репрезентує образ людини та частин її тіла; біоморфний – репрезентує образи тварин, птахів, комах, рослин; об’єктний – репрезентує образи предметів побуту, побудов, житла та його деталей, одягу, їжі, речовин, металів, мінералів тощо; анімічний – репрезентує образи явищ природи; міфологічний – репрезентує образи релігійних уявлень людини, казкових персонажів; темпоральний – репрезентує образи через позначення часу; просторовий / географічний – репрезентує образи через позначення простору; колоративний – репрезентує образи, пов’язані з символікою кольору; квантитативний – репрезентує образи через одиниці виміру та образи кількості; термінологічний – репрезентує образи у військових, морських, математичних та ін. термінах [2, с. 21]. М. Ковшова виділяє анатомічний, соматичний, зооморфний, рослинний, предметний, харчовий, акціональний, космічний та ін. коди [34]. Авторка обґрунтовує положення про те, що світ – природа, артефакти, зовнішні якості і внутрішні властивості людини – набуває у процесі свого освоєння та пізнання особливого семіотичного, культурного змісту, який виникає з небуквальних смислових речей і набуває в уяві людини іншої, соціальної (моральної) і духовної мотивації. Знаки матеріального світу (різної субстанції, у тому числі і вербальної), наділені культурним смислом, стають культурними знаками – людина сприймає і використовує їх саме в цій вторинній якості [34, с. 22]. В. Красних виокремлює такі базові культурні коди: соматичний (тілесний), просторовий, часовий, предметний, біоморфний, духовний [41, с. 233]. Розкриваючи систему етнокодів духовної культури та їх представлення у фразеології української мови, Л. Савченко описує міфологічний, етіологічний, демонологічно-антропоморфний, релігійний, антропний, фітоморфний культурні коди [61].

Коди культури загалом є універсальними, проте їхні вияви в кожній культурі мають свою специфіку, адже співвідносяться з найдавнішими архетипними уявленнями людини. Дослідники виокремлюють такі основні коди культури: 1) соматичний (тілесний) – репрезентує символічні функції різних

частин тіла людини; 2) просторовий – пов’язаний із членуванням простору, абсолютною і відносною локалізацією людини і предметного світу; 3) часовий – фіксує уявлення абсолютного і відносного часу, відношення життя людини до часу Всесвіту; 4) предметний – відтворює еталони метричної системи, представляє побутові реалії й різні артефакти; 5) біоморфний – співвідноситься зі сприйняттям тваринного, рослинного світу та світу міфологічних істот; 6) духовний – відображає моральні пріоритети, культурні цінності тощо. Виокремлюють також антропний, космологічний, акціональний, релігійний, сенсорний, аксіологічний коди.

Предметом нашого дослідження постає міфологічний код культури, який репрезентують ірреальні істоти.

Загальновідомо, що міф є основою фольклорних традицій, релігійних систем та художньої творчості. Це давня форма пізнання та пояснення світу. О. Афанасьєв, Ф. Буслаєв, О. Веселовський, О. Потебня вивчали питання зв’язку міфу і мови. Вчені вважають, що міф походить від мови та семантики. О. Потебня стверджує, що міфологія – це «світоспоглядання свого часу, своєрідна наукова система, у яку входить тільки результат думки». О. Фрейденберг визначає міфологію як вираження єдиного можливого пізнання, яке ще не ставить жодних питань про достовірність того, що пізнає, а тому і не добивається її [61, с. 150].

Міфологема є визначальною одиницею у з’ясуванні основних рис міфологічного кодування та пов’язана з образним засобом зображення реальності, що виникає тоді, коли реальність не вкладається в межі логічного й абстрактного. Наявні такі визначення міфологеми в науковій літературі: 1) термін, який використовують для позначення міфологічних сюжетів, сцен, образів, що характеризуються глобальністю, універсальністю й активно поширені в культурах народів світу [61, с. 151]; 2) мовний носій міфу, різновидами якого за мовним статусом є текст, наратив, висловлення, власне ім’я, а за характером референції – транснаціональні, національні, групові й особистісні міфологеми [63, с. 352]; 3) атрибутивно-образний фрагмент

міфологічної картини світу, що відбиває міфологічну дійсність у дзеркалі індивідуальних і народних уявлень [23, с. 169].

У ХХІ ст. актуалізувалися дослідження міфологізованої духовної культури. В. Маслова доводить, що завдяки мові можна розгадати складну семантику культури. Смысловий простір має цілу низку співвідносних понять і концептів: міф – культура, міф – мова, фразеологізм – міфологема [46, с. 159]. Міфологема відповідно підпорядковує семантику фразеологічної одиниці, корегує її функціонування [61, с. 152].

За Л. Савченко, «*міфологічний код культури* являє сукупність образів архаїчних первісних релігійних уявлень людей, які постають із загальних положень, що покладені в основу теоретичної міфології і слугують своєрідним транслятором світоглядних уявлень людини» [61, с. 152]. У фразеології міфологічний етнокод духовної культури співвідноситься з образною основою первинного словосполучення фразеологічної одиниці, сформованої під впливом міфологічного мислення в системі духовної культури етносу. На підставі міфологічних уявлень про всесвіт і буття людини в ньому закономірним є систематизація видів етносубкодів у просторі міфологічного етнокоду культури.

За класичним групуванням міфічного мислення виокремлюють сім видів етносубкодів міфологічного етнокоду: анімістичний, фетишний, тотемний, космогонічний, астральний, есхатологічний, міфонімний.

Анімістичний етносубкод культури. Анімізм (лат. *animus* «душа, живе») – полягає у вірі в наявність душі чи духу у явищах природи та предметах довкілля. В анімістичному етносубкоді виділяють такі етномікрокоди культури: 1) *власне анімістичний* – відображення уявлень про оживлення навколишнього світу, природи; 2) *антропоморфний* – відображення уявлень про уподібнення людини, уособлення; 3) *фізіоморфний* – відображення уявлень про фітоморфізм і зооморфізм (об'єкти флори і фауни) [61, с. 155-156].

Фетишний етносубкод культури. Фетишизм (фр. *fetich* «талісман, ідол») – віра в надприродні властивості предметів і речей, їх культ і поклоніння їм, що ґрунтується на прадавніх уявленнях – релігійному поклонінні неживим

предметам із приписуваними їм надприродними властивостями й сакральним значенням. Люди не розмежовували світу матеріального й нематеріального, людини та природи, дій і предметів. У їхньому розумінні предмет з дерева зберігав дух дерева чи лісу, на витвір людини переходив дух людини-творця [61, с. 162].

Тотемний етносубкод культури. Тотемізм – це специфічна форма первісного світосприйняття, комплекс обрядів і ритуалів, релігійних уявлень і вірувань про існування надприродних зв'язків між певною родовою групою людей і видом рослин, птахів чи звірів. Полягає у поклонінні тотему, що вважається покровителем племені. Лексема «тотем» запозичена з мови північноамериканських індіанців, де означає «знак, герб клану» [61, с. 165].

Космогонічний етносубкод культури. Розвинуту космогонію має давня міфологія, де основна увага спрямована на загальну світопобудову, розвиток якої іде в напрямку від початкового хаосу до впорядкованого. Вивчає походження та розвиток космічних тіл і їх систем, зірок, Сонячної системи і всіх тіл, які входять у неї – Сонця, планет (включаючи Землю) тощо [61, с. 166]. Підвидом космогонічного етносубкоду виступає *антропогонічний етномікрокод*. Він відображає походження людини, що пояснюється в міфах із погляду трансформації тотемних тварин, як відділення від інших істот, як біологічне народження з глини, землі, дерева, як переміщення істот з нижнього світу на поверхню землі [61, с. 169].

Астральний етносубкод культури. Астральні міфологічні вірування ґрунтуються на уявленнях про зірки та планети. В архаїчних міфологічних системах зірки та сузір'я можуть мати вигляд тварини, дерева, мисливця. Розташування зірок на небі трактували як символічну сцену, ілюстрацію до міфу. Людина зверталася до небесних сил, бо там були не звідані нею світила – сонце, місяць і зорі, які і притягували, і насторожували [61, с. 164]. За смисловим навантаженням до астрального міфічного етнокодування близькі *солярний, селенарний та астрологічний етномікрокоди*. Вони відображають архаїчні

уявлення про сонце, місяць, зірки та їх міфологічну персоніфікацію [61, с. 169-170].

Есхатологічний етносубкод культури. Есхатологія – це система релігійних поглядів і уявлень про кінець світу та його подальшу долю, покуту й потойбічне життя, про подальше існування Всесвіту чи його перехід у якісно новий стан. В архаїчній міфології есхатологія розвинена недостатньо, адже про початок світу описано достатньо, а про його кінець – ні. Також есхатологічні міфи відображають страшні глобальні події: всесвітній потоп, перетворення всесвіту в хаос тощо [61, с. 170].

Міфонімний етносубкод культури – ключовий для нашого студіювання. Міфонім – ім'я будь-якої сфери ономастичного простору в міфах, епопеях, казках, билинах [55, с. 124-125]. В. Катерміна стверджує, що, входячи до складу художнього тексту, він «сприяє виявленню національно-культурних особливостей окремого етносу» [30, с. 49]. Виділяють такі різновиди міфонімів: 1) *міфоантропонімний етномікрокод* – співвідносний із власним ім'ям людини, а також із власним ім'ям істоти в міфах, фольклорі, яка мислиться як реальна істота; 2) *міфоперсонімний етномікрокод* – співвідносний із власним ім'ям персонажа, що діє в міфах, билинах, казках [55, с. 84]; 3) *міфотеонімний етномікрокод* – співвідносний із власною назвою богів, що є дійовими особами в міфах (Афродіта, Перун, Велес, Сварог, Див); 4) *міфотопонімний етномікрокод* – співвідносний із власною назвою географічного об'єкта, який людина уявляє собі як реальну істоту (Буянострів, Лукомор'я, ріка Лета); 5) *міфозоонімний етномікрокод* – співвідносний із власними іменами міфічних тварин, людиноподібних істот, які фактично не існують, але людина уявляє їх реальними (Жар-птиця, Царівна-жаба, Соловей-розбійник, Кентавр, Кук, Пегас, Мінотавр, Химера, птах Фенікс) [61, с. 171-174].

В основі виникнення фразеологічної одиниці лежить явище метафоризації, відтак і в культурі бачимо очевидний зв'язок кодування з фразеологією через метафору. Спостереження за тим, як втілюються культурні смисли у різних за субстанцією знаках, об'єднаних спільною тематикою (зокрема, 'ірреальна

істота'), дає можливість визначити роль тематичної класифікації кодів у векторі лінгвістики.

1.2. Лінгвістична база даних як спосіб презентації фразеологічного матеріалу зіставляваних мов

Поняття бази даних як засобу опрацювання інформації з'явилося на етапі застосування комп'ютерних систем у сфері бізнесу, фінансів та управління. Початково базою даних називався будь-який масив, у якому дані накопичувалися для подальшого опрацювання. З часом сам термін набув більш конкретного поняття, а технології створення, зберігання і застосування баз даних розвинулися в окрему галузь комп'ютерних наук. Особливостями сучасних баз даних є: структурування і класифікація даних за певною множиною формальних та змістових ознак; наявність спеціального програмного забезпечення – системи управління базами даних; незалежність методів та засобів зберігання даних (технологій фізичного рівня) від методів та засобів опрацювання та сприйняття даних (технологій логічного рівня); незалежність способів подання й оброблення даних від їхнього змісту та галузі застосування; незалежність методів та процедур опрацювання від обсягів даних; можливість застосування однієї бази даних для опрацювання різноманітних задач [9, с. 9].

У науковій літературі наявні такі визначення бази даних: це організована згідно з певними правилами і збережена в пам'яті комп'ютера сукупність даних, яка характеризує актуальний стан певної предметної області й використовується для задоволення інформаційних потреб користувачів [13, с. 179]; це спеціальна структура даних, яка служить для зберігання й ефективного використання вихідної, проміжної та кінцевої інформації; є реляційною структурою, для якої існує ефективний алгоритм оптимізації, що дозволяє досить легко вирішувати завдання додавання, зміни й пошуку інформації [3, с. 177]; це сукупність взаємопов'язаних (зазвичай, складноструктурованих) даних, яку можна спільно використовувати та керування якою здійснюється централізовано [53, с. 13]; це

множина взаємопов'язаних даних, об'єднаних спільним середовищем зберігання, спільним застосуванням, єдиною формою представлення, єдиними методами й засобами керування [9, с. 9]; це структурна сукупність даних, що підтримуються в активному стані та відображають властивості об'єктів зовнішнього (реального) світу [59, с. 12].

За допомогою програми обслуговування баз даних (управління базами даних) можна зберегти дані у спеціальному форматі, вибрати з них потрібні, опрацювати, роздрукувати тощо. При наявності готової бази даних за допомогою Microsoft Access можна здійснити у ній пошук даних за заданими користувачем критеріями.

Для уніфікації механізмів пошуку даних зміст набору даних зберігається у стандартній формі. Мова йде про табличне представлення, причому кожний запис даних (блок даних) являє собою окремий рядок таблиці. Отже, набір даних складається із записів, а кожний запис даних – із окремих полів. Структура всіх записів бази однакова: всі вони мають одну й ту ж саму послідовність полів, але значення поля у кожного запису своє.

Нині лінгвістичні електронні ресурси повинні вирішувати такі завдання: структурування наукової інформації; структурування й первинний аналіз емпіричного матеріалу; пошук нових способів фіксації та зберігання емпіричного матеріалу; верифікація результатів дослідження; пошук нових методів обробки матеріалу для оптимізації дослідження й отримання нових результатів.

Стратегія створення показових і надійних лінгвістичних баз даних спрямована на їхнє багаторазове та різноаспектне використання, тобто оброблення за різними параметрами та типами інформації про подані в таких базах мовні об'єкти [28, с. 34-35].

Структурними частинами будь-якої ЛБД є: 1) дані – відібрана, систематизована та структурована мовна інформація; 2) поле – мінімальний елемент даних, певна загальна характеристика об'єкта дослідження; 3) запис (рядок бази даних) – конкретний опис об'єкта дослідження, що вміщує різні,

проте взаємопов'язані поля; 4) зв'язки між полями та записами; 5) моделі даних – способи репрезентації інформації.

Модель даних – це певна абстракція, у якій знаходять своє відображення найбільш важливі аспекти функціонування визначеної предметної області, а другорядні – ігноруються. Модель даних являє собою певну цільову модель предметної області. У моделі даних розрізняють три складові: структурна частина, яка визначає правила породження допустимих для цієї СУБД видів структур даних; управляюча частина, яка визначає можливі операції над такими структурами; класи обмежень цілісності даних, які можуть бути реалізовані засобами цієї системи.

Комп'ютерне подання мовної інформації у вигляді бази даних використовується для вирішення прикладних лінгвістичних завдань, зокрема: навчання мовам за допомогою комп'ютерних засобів; створення систем автоматичного перекладу; забезпечення лінгвістичних аспектів мовних технологій (автоматичного розпізнавання й синтезу мови); дослідження в області психолінгвістики; дослідження в галузі соціолінгвістики; дослідження в області діалектології.

Сучасні студіювання з прикладної лінгвістики Донецького національного університету імені Василя Стуса визначають базу даних як один із найоптимальніших методів структурування, формалізації та упорядкування даних мови в цілому та фразеологічного матеріалу різних мов зокрема – див. праці І. Данилюка, А. Загнітка, Ж. Краснобаєвої-Чорної, Г. Ситар [18, 64, 25, 36, 37] та ін.

Так, О. Негру виявила етнолінгвістичну специфіку українських весільнообрядових фразеологічних одиниць із компонентами вінок/вінець і рушник та опрацювала електронні словникові статті «етнореалія вінок/вінець» й «етнореалія рушник» для етнолінгвістичного словника-довідника української мови [51]; метою наукової роботи Є. Рахматової є створення бази даних «Людина як носій психічних та морфологічних властивостей» та програми, що забезпечує швидкий доступ до фразеологічних одиниць з архісеєю 'людина'

[58]; О. Філіпповська опрацювала структуру полів оптимальної бази даних фразеологізмів та визначила принципи її укладання в середовищі програми СКБД Microsoft Access 2010 [74]; І. Гарбера на матеріалі діалектної фразеології уклала ЛБД «Концепт *людина* у фразеології східностепових українських говірок» із опертям на ідеографічну, аксіологічну, структурну класифікації фразеологізмів [15]. Інфологічний та датологічний етапи проєктування лінгвістичних баз даних представлені в студіюваннях А. Філенко (ЛБД вигуків фразеологізмів сучасної української мови) [73], Д. Кизим (ЛБД урочистих фразеологізмів сучасної української мови) [32] тощо.

М. Савенко на ґрунті бази даних «Фразеологічні одиниці з компонентом «міфологічна істота» в сучасній українській мові» створила електронний словник, для укладання якого обрала мову програмування C#. Програма займає невелику кількість пам'яті, при цьому реалізуючи всі потреби репрезентації словника. Для кожної міфологічної істоти словник фіксує синонімію назв, походження, ілюстрації та фразеологічні одиниці. До фразеологізму подано тлумачення, структурну схему, особливості вживання, семантико-граматичну характеристику та контекст з художньої літератури [60].

У нашій роботі ми робимо спробу продовжити існуючу прикладну традицію й використовуємо лінгвістичну базу даних як спосіб презентації фразеологічного матеріалу зіставляваних української та англійської мов.

РОЗДІЛ 2. ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ 'ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА' В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

2.1. Фразеосемантична класифікація фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української та англійської мов

Фразеосемантична класифікація фразеологічних одиниць є актуальною як для української [36, 72], так і для англійської [80] мов. Фразеосемантичний опис відображає цілісний, глобальний образ світу, сформований внаслідок синтезу результатів пізнавальних та оцінних процесів, тобто картину світу, властиву певній мовній спільноті, або її частину.

Так, у нашому дослідженні на матеріалі двох зіставляваних мов – української та англійської – ми вибудовуємо фразеосемантичні поля «Ірреальна істота» та, відповідно, “Unreal Being”.

Фразеосемантичне поле «Ірреальна істота» на матеріалі української мови має ядро (51 ФО ФСГ «Чорт»), напівпериферію (12 ФО ФСГ «Біс», 12 ФО ФСГ «Дідько», 8 ФО ФСГ «Бог», 7 ФО ФСГ «Грець», 6 ФО ФСГ «Гаспид», 5 ФО ФСГ «Адам», 4 ФО ФСГ «Бісик», 2 ФО ФСГ «Бенеря», 2 ФО ФСГ «Відьма», 2 ФО ФСГ «Диявол», 2 ФО ФСГ «Лунь») та периферію (по 1 ФО з компонентом «Амур», «Купідон», «Ахілес», «Геркулес», «Гнат», «Хома», «Господь», «Каїн», «Пандора», «Сфінкс», «Жар-птиця»).

ФСГ «Чорт» (51 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

В. Милорадович розглядає питання походження образу чорта – фантастичної істоти, яка має аналогічні відповідники у цілому ряду народів. В австралійських дикунів душі померлих, яким відмовлено в похованні, перетворюються на інгів – духів, схожих на людей, але з довгими гострими вухами і хвостом. За новозеландськими уявленнями, душі померлих ідуть у ліси, стають злими духами і шкодять навіть своїм близьким. Китайці, індокитайці та

індійці бояться душ непохованих, хворих на проказу, чуму, померлих насильницькою смертю та від пологів. «У класичних народів непоховані душі також ставали злими духами-лаврами. У Малоросії утопленики, тіла яких не були поховані, перетворювалися на водяників. Чортами стають і діти, вбиті матерями при народженні. Подібні факти дають підставу спеціалістам стверджувати, що тінь померлого – первинний тип надприродної істоти, духа – душі, генеалогія яких із часом утрачена, і що на основі уявлень про людську душу формувалися погляди на інших духовних істот» [48, с. 26-27]. В українській демонології, як указує С. Плачинда, за найдавніших часів чорт носив ім'я і подобищу Чорнобога – антипода Білобога, що символізував світлі сили, все прекрасне на землі. Чорт є сином Чорнобога і Мари. Згідно з легендою, чорт був один на весь світ, і ця самотність йому набридла. Тоді він пішов до Білобога просити собі товариша. Білобог дозволив чортові вмочити в живу воду палець і стріпнути ним позад себе. Із тієї краплі води повинен був з'явитися товариш. Однак чорт не послухав Білобога і замість пальця вмочив руку, а потім струшував позад себе краплі, у результаті чого з'явилася сила-силенна чортів, які стали творити зло. Тоді боги скинули їх із Вирію, і чорти летіли 40 діб. Нарешті Білобог промовив: «Амінь», і чорти назавжди лишилися саме на тих місцях, де перебували у вказаний момент: хто – у воді, хто – у лісі, хто – у полі тощо. В українській міфології чорти є зооморфними й антропоморфними істотами. «Маленькі, чорненькі, вертляві, з ріжками, свинячим п'ятачком, копитцями і хвостом, вони були всюдисущі та надзвичайно живучі» [70, с. 123]. Вони символізують таємничі надприродні сили, усі недобрі починання на землі. Чорти і похідні від них образи також є символами зла, незважаючи на те, що за певних обставин можуть допомагати людям. «Усякої надприродної сили круг себе первісна людина завжди бачила багато. Сила ця шкодила їй, особливо тому, що вона звичайно невидима, і людина своєчасно не знає, що має робити, і звідки чекати лиха. Християнство в надприродні сили внесло певну систему. З бігом часу на чолі всіх злих сил став чорт, що тепер став зватися дияволом, сатаною чи демоном, і йому помалу підпорядковувалися всі інші сили: володарі хати й

природи та шкідники життя – усі вони стали зватися бісами, і всі вони за християнства перейшли в силу злу, нечисту» [52, с. 138.].

1) ‘у найнебезпечніше або найвіддаленіше місце’ **до чорта в зуби**:

(1) [Ніна:] Знаю, Пашо, знаю, що кожен з нас, як стій, в атаку піде, у розвідку, на смерть, **до чорта в зуби**, не злякається нічого в світі (Л. Дмитерко);

2) ‘дуже далеко, у далекому або небезпечному місці’ **у чорта на рогах**:

(2) – Тридцять чотири члени у ТОЗі – це тридцять чотири поля. Одне – там, друге – там, а третє – **у чорта на рогах**. Поки з одного на друге переберешся, уже й сонце на пружі (І. Дімаров);

3) ‘померти’, ‘продатися кому-небудь, відступивши від моральних норм’ **віддати чортові душу**:

(3) – Наше діло, брат, таке: то на коні, то під конем. Я сам торік ледве **чортові душу не віддав** під Білою Церквою (О. Гончар);

(4) – Це місце заляв старий князь, і ніхто його посісти не зможе, а хіба тільки [тільки] **оддасть чортові душу**, то тоді посяде (Панас Мирний);

4) ‘убити, згубити кого-небудь’ **відправити чортам на сніданок**:

(5) – Смійтесь, смійтесь, – сказав Мина, – а мені не до сміху... Я ще декого з них **відправляю чортам на сніданок** (О. Гончар);

5) ‘критично оцінювати що-небудь, викриваючи вади, недоліки і т.ін.’, ‘бити, нещадно громити кого-небудь, розправлятися з кимсь’, ‘висловлювати осуд, докори кому-небудь; лаяти’ **давати чортів**:

(6) **Давав чортів** [Олег Павлович] лише всілякій містиці, що вигулькувала як в ідеалістичній лінії Платона, так і в матеріалістичній лінії Демокріта (А. Крижанівський);

(7) – Таких **чортів давав** [Марко] кайзерам,... що аж пил курів (І.О. Збанацький);

(8) Ну, та й **давали** ж йому дядьки на цих зборах **чортів**, але насіння таки одержав... (М. Стельмах);

6) ‘виявляти неприязнь, ворожість до кого-небудь, підозріло ставитися до когось’, ‘напускати на себе суворість, неприступність’ **дивитися чортом**:

(9) – *Лошаков той великий пан – багато зможе і давно **чортом** на мене дивиться* (Панас Мирний);

(10) *Матрос Шурка Понеділок намагався **дивитися чортом**, блискаючи очима, люто наморщуючи лоба* (Ю. Смолич);

7) ‘дуже багато’, ‘значною мірою, дуже сильно’ **до чорта**:

(11) *Стану я вчитись, стану робити? Як би не так! Хай хто хоче робе [робить]. Я знаю, у батька **до чорта** грошей – на мій вік стане* (Панас Мирний);

(12) *Він виструнчився перед командиром усією своєю височенною постаттю, аж головою дістав стелю землянки. **До чорта** зріст йому вигнало* (О. Копиленко);

8) ‘хто-небудь пропаде або помре’ **і чорт лизне**:

(13) *За кучму сю твою велику. Як дам ляца тобі я в пику, То тут тебе лизне **і чорт!*** (І. Котляревський);

9) ‘уживається для вираження злості, обурення, незадоволення чим-небудь, роздратування з приводу чогось, небажання бачити кого-небудь’ **іди під три чорти**:

(14) – ***Іди ти під три чорти!*** – обурюється Роман. – Найшов чим хвалитися – безстыдством (М. Стельмах);

10) ‘зазнавати цілковитого провалу, краху; пропадати, гинути’ **летіти до чорта**:

(15) *Такий маю здоровий вигляд (хоч, знаєш, не завжди, один день, одна тривога – **і все летить до чорта**) – а в дорозі загублю все* (М. Коцюбинський);

11) ‘наражатися на небезпеку; ризикувати потрапити у складну ситуацію’ **лізти чортові в зуби**:

(16) *Льотчик провів друга на дорогу, сказав на прощання: – То гляди ж, Найдо, не **лізь чортові в зуби**. Будь обережний!* (В. Минко);

12) ‘нічого, зовсім нічого’ **ні чорта**:

(17) – *Де він [кулемет] тут закріплений, що його тримає – **ні біса** не бачу...* (О. Гончар);

13) ‘ніхто’ **ніякий чорт**:

(18) – Мене **ніякий чорт** не жде! – А дома? На обличчі Сагайди появляється злісна гримаса, а губи починають дрібно тремтіти. – Мій дім, брате... вітер розвіяв! (О. Гончар);

14) ‘приділяти надмірну увагу чомусь незначному’ **носитися як чорт із грішною душею**:

(19) Василюк вислухала, як ластівка потрапила до твоїх рук, і поспитала: – А чого ти **носишся з нею як чорт із грішною душею**? (Є. Гуцало);

15) ‘все одно, однаково; те ж саме’ **один чорт**:

(20) Вовтузився (Іван Пісня) й далі; видно, в нього ніяк не в’язалась петля. – Іване, що ти робиш? Пісня, не перериваючи роботи, заговорив гнівно, уривчасто: – **Один чорт!** Досить! Несила моя... Хай вони прокляті будуть! (Ю. Збанацький);

16) ‘геть, куди завгодно’ **під три чорти**:

(21) – Хай хмарами роки нависли, Та він їх шле **під три чорти** (В. Малишко);

17) ‘важко зрозуміти що-небудь, розібратися в чомусь; нічого не можна зрозуміти’, ‘нема порядку; велике безладдя’, ‘дуже складний, заплутаний’ **сам чорт ногу зломить**:

(22) – У ваших канцелярських викрутасах **сам чорт зламає ногу**. – Інакше, пане, неможна (З. Тулуб);

(23) – **Стійте, стійте, дайте перше шовкову спідницю, бо я не знайду, тут сам чорт ногу зломить** (Лєся Українка);

(24) – Аби тільки в ліс перескочити. А там він такі стежки знає, такими шляхами поведе, що **сам чорт ногу зломить** (В. Козаченко);

18) ‘хтось дуже хитрий, спритний, вміє вийти з будь-якої складної ситуації і нікому не вдається довести його причетність до чогось, спіймати на чому-небудь’ **сам чорт у ступі не влучить**:

(25) – Мама сказала, що ти крутійка і що тебе **сам чорт у ступі не влучить** (О. Копиленко);

19) ‘дуже грізний, підступний, жорстокий’ **самоу чорту брат і сват**:

(26) – *Сидить там... клятий супостат – самому чорту брат і сват! – А що воно таке за птиця? – Стара трухлява печериця. Війну роздмухати береться* (В. Іванович);

20) ‘хто-небудь необдуманно, невчасно, недоречно сказав щось’ **смикнув чорт за языка:**

(27) *І смикнув мене чорт за языка з тими шуриками-муриками* (Є. Гуцало);

21) ‘нічого не дістати, не одержати, не добитися’ **спекти чорта:**

(28) *Максим дивувався... взяв би ти в нашої стороні! – думав він. – Мабуть би, чорта спік* (Панас Мирний);

22) ‘уживається як підсилення або при вираженні незадоволення’, ‘уживається для вираження заперечення, спростування чогось’ **у чорта:**

(29) *І де в чорта серед цієї пустки ти знайдеш благородних людей, справжніх лицарів?* (З газети);

(30) – *Які ми у чорта рівні, – кричав він їм [багачам] у відповідь. – Ти столипінець, а я пролетарій! В тебе земля, а в мене що?* (О. Гончар);

23) ‘дуже пізно, несвоєчасно’ **у чортів голос:**

(31) *[Надія:] Якщо хочете, можете збиратися до моря. [Мотря:] Слава Богу, додумалися... У чортів голос... [Надія:] Нічого не в чортів. Саме сезон...* (З. Мороз);

24) ‘уживається для вираження сильного незадоволення ким-, чим-небудь, переважно із втратою інтересу до нього’ **хай йому чорт (сім чортів):**

(32) – *Ну, як агітатор? – допитується Євдоким Юрченко у задуманого Величка. – Хай йому чорт! – з серцем відповідає той* (М. Стельмах);

25) ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, обурення з якогось приводу’, ‘уживається для вираження здивування або захоплення з приводу кого-, чого-небудь’ **чорт батька знає:**

(33) *[Кирило:] То тепер я став і старий, і нікчемний, а колись – огонь був!.. А тепер – от чорти батька зна що – коритце довбаю – та й то втомився* (Панас Мирний);

(34) [Сидір:] **Чорт його батька знає**, як він виламав це вікно! (І. Карпенко-Карий);

26) ‘уживається для вираження незадоволення, обурення, досади з приводу чогось’, ‘уживається для вираження задоволення, захоплення ким-, чим-небудь’ **чорт забирай**:

(35) – Дванадцять років відбатрачив. Дванадцять з дванадцяти! І круглий рік? **Чорт візьми**, це ж каторга! (О. Гончар);

(36) [Бугров:] Я живий! **Чорт забирай**, як я здорово біг! (І. Микитенко);

27) ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, побажання позбутися їх’ **чорт би побрав**:

(37) – Куди не глянь – скрізь верби, **чорт би їх побрав**... Вся наша величезна північ споконвіку цвіту не бачить! (О. Довженко);

28) ‘хто-небудь має міцне здоров’я; живучий’ **чорт довбнею не доб’є**:

(38) – Такого діда й **чорт довбнею не доб’є**, – і Данилко сам дивується – отаким він прадіда ніколи не бачив (І.О. Яновський);

29) ‘не те, що треба; не таке, як треба; те, що викликає осуд, подив і т.ін.’ **чорт знає що**:

(39) [Пані:] Годі базікати **чорт знає що**! Іди вистпись... (С. Васильченко);

30) ‘невідомо, незрозуміло’, ‘уживається для вираження негативного ставлення до кого-, чого-небудь, сумніву, досади з приводу чогось’ **чорт знає**:

(40) Сказавши, **чорт зна** де пропала [Дідона], Еней не знав що і робить (І. Котляревський);

(41) – Що ж це він задумав? – питав він у сердитого зі сну Тимка. – А **чорт його знає**! Хіба в нього допитаєшся? (Григорій Тютюнник);

31) ‘не можна розшукати, навіть докладаючи великих зусиль’ **чорт із свічкою не знайде**:

(42) – Я мрію працювати на селі. – Не бреши! Багато з вас таких, що повивчались, а на селі працюють? Порозбігалися, що й **чорт із свічкою не знайде** (Григорій Тютюнник);

32) ‘ніхто або ніщо’ **чорт лисий**:

(43) *Вчитель вичитав Кадошці за біганину по огірках та грядках, на яких лусий **чорт** виросте, коли кожний тобі здурілий пес буде там товктися* (І.О. Яновський);

33) *‘хто-небудь сміливий, відважний, нічого не боїться, все може перебороти’ **чорт не брат**:*

(44) *Кулеметники порозвалювались на тачанках, і здавалося, що їм і **чорт не брат*** (Ю. Яновський);

34) *‘з ким-небудь нічого поганого не трапиться, не станеться’ **чорт не візьме**:*

(45) – *У мене есесівці [полонені], не бачиш? – Конвоїр німецької групи загрозливо змахнув автоматом. – Та не сердьтесь. Годі-бо вам. **Чорт їх не візьме*** (О. Довженко);

35) *‘зовсім нічого не зрозуміло або не відомо’ **чорт не пізнає**:*

(46) *Сам **чорт не пізна**, яка з дівчини вийде молодиця* (М. Номис);

36) *‘уживається для вираження незадоволення з приводу небажаної появи кого-небудь десь або неприємних наслідків чийогось приходу кудись’ **чорт несе**:*

(47) *Стукіт у двері. Всі обертаються. [Шалімов:] Ще когось **чорт несе*** (І. Кочерга);

37) *‘хто-небудь має віспини або шрами від них’ **чорт сім кіп гороху змолотив**:*

(48) *Хотина, як вигляє в вікно, то на вікно три дні собаки брешуть, а на виду у неї неначе **чорт сім кіп гороху змолотив*** (І. Нечуй-Левицький);

38) *‘уживається для вираження заперечення чогось’ **чорта з два**:*

(49) – *От теперечки нехай попошукає нас Ломицький! **Чорта з два** знайде! – думала Марта Кирилівна* (І. Нечуй-Левицький);

39) *‘хто-небудь живий, не вмер; з ким-небудь нічого не трапилося’ **чорти не вхопили**:*

(50) – *Живий? – торсонув плече побратима чоботар. – Ще мене **чорти не вхопили**, – грубо озвався Шмалько* (С. Добровольський);

40) ‘уживається для вираження незадоволення ким-небудь’ **чортів пеньок**:

(51) – *Ти що? – витягнув шию Плачинда. – Ти як, чортів пеньок, говориш з господарем!* (М. Стельмах);

41) ‘міцне куриво; тютюн’ **чортове зілля**:

(52) *Край міста зупинився чоловік, затуманеним, скошеним поглядом змів днину і за звичкою поліз до кишені за люлькою. Чортове зілля і чортів дим трохи втихомирили старого* (М. Стельмах);

42) ‘тринадцять’ **чортове число**:

(53) *[Семен:] А що ви тепер пишете? [Петро:] Малюнки літньої природи. Це була низка невеликих поезій. Дванадцять п'єсок уже написав, а от на чортовому числі спіткнувся* (В. Самійленко);

43) ‘дуже рано’ **ще чорти навкулачки не б'ються**:

(54) *Ще чорти навкулачки не б'ються, як він схоплюється на ноги і до ночі немає спочинку* (М. Стельмах);

44) ‘вхопитися, триматися дуже міцно’ **як чорт за грішну душу**:

(55) *Наліг я на вила., руки мої вхопилися за держак, як чорт за грішну душу...* (Є. Гуцало);

45) ‘боятись дуже сильно’ **як чорт ладану (свяченої води)**:

(56) – *Та він же, як чорт ладану, мабуть, боїться партизанів! – раптом здогадався Кирило* (І. Головченко і О. Мусієнко);

46) ‘кричати дуже сильно, голосно’ **як чорт лико (лика) дере**:

(57) *Циганчата танцюють халандри та кричать не своїм голосом, мов з них чорт лика дере* (Г. Квітка-Основ'яненко);

47) ‘тікати надзвичайно швидко і злякано’ **як чорт від ладану**:

(58) *[Ганна:] А та, певно, побігла одшукувати його! Шукай, шукай – знайдеш, якраз! Він від тебе тіка, як чорт від ладану, бо ти тільки плакати умієш* (І. Карпенко-Карий);

48) ‘дуже сильно причепитися’ **як чорт до сухої верби**:

(59) – *Клятий Ботушкан причепиться до мене як чорт до сухої верби і хоче, аби я йому ще один рік задурно робив* (Казки Буковини);

49) ‘дуже сильно закохуватися’ **як чорт у суху грушу**:

⁽⁶⁰⁾ *Маланка бачить, що закохався Дмитро, як чорт у суху грушу*
(М. Зарудний);

50) ‘невідомо куди подіти кого-, що-небудь’ **як чортові в зуби кинути**:

⁽⁶¹⁾ *Саранчук помовчав хвилинку, ще зітхнув і додав з тим: – Краще б, мабуть, було й зовсім туди не вириватися. А то й чоловіка одвезли – як чортові в зуби кинули* (А. Головка);

51) ‘чому, навіщо’, ‘чого’ **якого чорта**:

⁽⁶²⁾ – **Якого це чорта** ви напачи на мене з курми! Я не господар! (І. Нечуй-Левицький);

⁽⁶³⁾ – **Пан, ти німак? А якого ти чорта** до нас прийшов? Німець перестав жувати і уважно вставився на Джмелика п'яними очима, намагаючись зрозуміти, що йому кажуть (Григорій Тютюнник).

ФСГ «Біс» (12 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

Уявна надприродна істота, що втілює зло і звичайно зображується у вигляді людини з козячими ногами, хвостом і ріжками; злий дух, чорт, диявол, сатана [69].

1) ‘хто-небудь перебуває в збудженому стані, робить незрозумілі вчинки’ **біс вселився**:

⁽⁶⁴⁾ *Якісь, певне, лихі бісенята вселилися в молоду Олімпіаду. Господарка такі коники викомарювала, що я аж з дива на ніч перехрестився* (О. Ковінька);

2) ‘хто-небудь безслідно пропав, зник’ **біс злизав**:

⁽⁶⁵⁾ – **Сомка твого вже біс злизав** – не бійсь, не викрутиться з запорозьких лап! (П. Куліш);

3) ‘не те, що треба; не таке, як треба; те, що викликає осуд, подив і т.ін.’ **біси зна що**:

⁽⁶⁶⁾ *Верзе біси зна що та й думає: Ми то!* (Т. Шевченко);

4) ‘вередувати, живучи в багатстві, без труднощів’ **біситися з жиру**:

⁽⁶⁷⁾ Один **бісється з жиру**, а другий **риється по смітниках** за кухонними покидьками (Ірина Вільде);

5) ‘уживається для вираження незадоволення, обурення і т.ін. ким-небудь’ **бісів син**:

⁽⁶⁸⁾ – Який там, кому і на кого позов написали? – Се він [становий] вам хвалився? – збентежився Пищимуха. – А хоч би й він. – відказую. – **От бісів син!** (Панас Мирний);

6) ‘багато, безліч’, ‘дуже, занадто, надзвичайно’, ‘уживається для вираження категоричного небажання мати справу з ким-, чим-небудь, терпіти когось, щось’, ‘уживається, коли проганяють, відпускають або впускають кого-небудь кудись з невдоволенням, обуренням і т.ін.; геть звідси, куди завгодно’ **до біса**:

⁽⁶⁹⁾ – Та й **до біса** ж у цього паші всякого надбання! Якби підпалити – днів зо три горіло б! (М. Пригара);

⁽⁷⁰⁾ – Леонтій Леонтійович – людина статечна, розумна і **до біса** хитра (П. Кочура);

⁽⁷¹⁾ Не вперше їй чути від чоловіка: збудую [канал] і більше не буду, кину **до біса**, кладовщиком [комірником] або завгаром піду (О. Гончар);

⁽⁷²⁾ Та **забирайтесь ви всі до біса** з вашим Мальованим (І. Кочерга);

7) ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, обурення, гніву і т.ін. з якогось приводу’, ‘уживається для підсилення висловлюваного; дотла, нанівець, неодмінно і т.ін.’ **до бісової матері**:

⁽⁷³⁾ – О, я знаю, ти од цього [вчинку] відмовишся й під петлю. Але це правда. І **до бісової матері** всі теорії. Я практик. Знаєш, скільки вже на моєму рахунку... (Ю. Мушкетик);

⁽⁷⁴⁾ Ти дома тільки спала та вилежувалася... У тебе обіду не діждешся; у тебе і хліб глевкий, і з хати **к бісовій матері** тепло випустиш (Панас Мирний);

8) ‘нічого, зовсім нічого’ **ні біса**:

⁽⁷⁵⁾ – Де він [кулемет] тут закріплений, що його тримає – **ні біса** не бачу... (О. Гончар);

9) ‘все одно, однаково; те ж саме’ **один біс**:

⁽⁷⁶⁾ **Один біс**, що пан, що багатий мужик (М. Коцюбинський);

10) ‘вилаяти або прогнати геть когось’ **послати до біса**:

⁽⁷⁷⁾ Звичайно, всіх можна **послати до біса**, а з ким же тоді залишатися?
(З журналу);

11) ‘важко зрозуміти що-небудь, розібратися в чомусь; нічого не можна зрозуміти’ **сам біс ногу зломить**:

⁽⁷⁸⁾ Гадав [Левко], що нема в світі вреднішого зілля, аніж баби. З ними **сам біс ногу вломить** (М. Стельмах);

12) ‘уживається як підсилення або при вираженні незадоволення’, ‘уживається для вираження заперечення, спростування чогось’ **у біса**:

⁽⁷⁹⁾ – *І де в біса застряла?* – охриплим голосом заспаний привітав її брат (Панас Мирний);

⁽⁸⁰⁾ [Чін:] Еге, кажи! Який же після цього *Ти в біса вийт?* (І. Кочерга).

ФСГ «Дідько» (12 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

Уявна надприродна істота, що втілює зло і звичайно зображується у вигляді людини з козячими ногами, хвостом і ріжками; злий дух, чорт, диявол, сатана [69].

1) ‘продатися кому-небудь, відступивши від моральних норм’ **віддати дідькові душу**:

⁽⁸¹⁾ *Був собі чоловік, та такий скупий на ті гроші!.. За гроші ладен був і душу дідькові віддати* (Укр. казки);

2) ‘уживається для висловлення невдоволення, обурення, досади чи захоплення, здивування і т. ін. ким-, чим-небудь’ **дідько б тебе взяв**:

⁽⁸²⁾ – *Нема роботи отій багатириці, то вона вигадала собі розвагу – оту романтичну поему, само по собі для себе, але на мій кошт... Дідько б її взяв* (І. Нечуй-Левицький);

3) ‘хто-небудь раптово помер, загинув’ **дідько вхопив**:

(83) – *Напчихати мені на все! Завтра або позавтра [позавтра], може, дідько вхопить мене. Гуляймо, хлопці, поки час, поки наше!* (І. Франко);

4) ‘невідомо, незрозуміло’ **дідько знає**:

(84) – *Дідько їх знає, що вони там телочуть своїм волам! – сердилися гармаші. – Може, тирукають...* (О. Гончар);

5) ‘ніхто або ніщо’ **дідько лисий**:

(85) – *Показились десь діти, чи який хрін... Межи ними й дідько лисий не розбере справи!* (М. Коцюбинський);

6) ‘уживається для підкреслення надзвичайної складності, важкої доступності або заплутаності, незрозумілості чого-небудь’ **дідько ногу звихне**:

(86) – *Скільки цифр, що їм і електронна машина ладу не дасть – дідько в них ногу звихне* (О. Гончар);

7) ‘хто-небудь зробив щось погане, допустив помилку, не передбачивши небажаного результату; піддався спокусі’ **дідько попутав**:

(87) – *А вже найбільша моя провина – що дідько попутав мене, нараяв чи напоумив мене одружитися* (Т. Масенко);

8) ‘уживається для вираження незадоволення з приводу небажаної появи кого-небудь десь або неприємних наслідків чийогось приходу кудись’ **дідько приніс**:

(88) – *Та хто іде? – Максим! Який Максим?.. Ой горе... Дідько знов несе...* (М. Стельмах);

9) ‘все одно, однаково; те ж саме’ **один дідько**:

(89) – *Колего, можу вас запевнити, все це дарма. Звертайтеся до них по-янгольськи чи по-бісовськи – один дідько. Це – банда* (Переклад С. Масляка);

10) ‘ніхто, ніщо’ **сам дідько**:

(90) *Неждано Христину шпигонув здогад, що, може, чоловік навмисне лізе на небезпеку, бо ж він такий, що сам дідько не розбереться в ньому* (М. Стельмах);

11) ‘вхопитися, триматися дуже міцно’ **як дідько за грішну душу**:

(91) – *Думаєте, дарма Гітлер за цю Австрію тримається, як дідько за зрішну душу?* (О. Гончар);

12) ‘боятися дуже сильно’ **як дідько ладану** (свяченої води):

(92) *Прийде [Параска] раз на рік до церкви та й заглядає через поріг – як той дідько боїться ладану* (І. Нечуй-Левицький).

ФСГ «Бог» (8 ФО)

біблійний субкод культури

У релігійних віруваннях – уявна надприродна істота, що нібито створила світ і керує ним та вчинками людей [69].

1) ‘кому-небудь пощастило уникнути чогось неприємного, небажаного; все обійшлося’ **Бог милував**:

(93) – *Ти оглух?.. – Та поки Бог милував* (М. Стельмах);

2) ‘невідомо що; щось неймовірне’ **Бог на що таке**:

(94) – *Маша! Прошу тебе звернути увагу вчительки нашої на те, як балакають наші діти!.. Се Бог зна що таке... се ні на що не схоже...* (М. Коцюбинський);

3) ‘уживається як побажання: можеш іти’ з **Богом, Парасю**:

(95) – *Не хочеш – я тебе не тримаю, з Богом, Парасю. І сама потім прийдеши з плачем* (П. Козланюк);

4) ‘ледь, трохи’ за **малим Богом**:

(96) *Побачивши його, вона, за малим богом, не померла з радощів* (3 усн. мови);

5) ‘алкогольні напої’ **скляний бог**:

(97) *Ми з ним добре пообідали, не забувши за чарку, кооператив був близько, а скляного бога там стояло повно на полицях* (Ю. Яновський);

6) ‘почувати себе упевнено, добре’ **як Боги**:

(98) *На війні льотчикові доведеться пересідати з однієї машини на іншу. Ось тоді такі, як ти, колишні авіатехніки, почуватимуть себе як боги!* (А. Хорунжий);

7) ‘уживається для вираження необхідності раптової втечі звідкись’ **дай Бог ноги, а чорт колеса:**

⁽⁹⁹⁾ *Руки засвербіли скрутити голову тут пану Енгельгардту, а потім давай Бог ноги, а чорт колеса* (Д. Косарик);

8) ‘нічим не примітна, посередня людина’; ‘нема ніякої користі, толку з кого—чого’ **ні Богу свічка, ні чорту кочерга:**

⁽¹⁰⁰⁾ *[Олеся:] Я білоручка: ні панянка, ні мужичка, ні Богові свічка, ні чортові кочерга* (М. Кропивницький);

⁽¹⁰¹⁾ *Ми за поезію великих почуттів; ми лише проти тієї інтимної лірики, що нічого не стверджує, нічого не заперечує, .. де немає ні глибоких людських переживань, ні справжньої любові, а солоденько-сиропні віршики чи мініатюри, з яких, як кажуть, ні Богу свічки, ні чорту кочерги* (А. Малишко).

ФСГ «Грець» (7 ФО)

субкод культури на позначення анімізації хвороб-запалень
Апоплексичний удар; параліч [69].

1) ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, зневаги до когось, чогось, бажання позбутися когось, чогось’ **хай би грець спалив у діжці:**

⁽¹⁰²⁾ – *А те приключилось, що твій бойовий побратим усі мої нетрудові заощадження викрав із матраца, хай би його грець спалив у діжці* (Є. Гуцало);

2) ‘уживається, для вираження втрати інтересу до кого-, чого-небудь, вимушеної згоди з кимсь, поради не звертати уваги на когось, щось і т. ін.; хай буде так’ **грець з ним:**

⁽¹⁰³⁾ – *Запхну [шпагу] та ще не туди – грець з нею* (С. Ковалів);

3) ‘хтось раптово захворів, зник або загинув, щось недобре трапилось з кимось’ **грець ухопив:**

⁽¹⁰⁴⁾ – *Де ти пропадав, новий боцмане? – зустрів їх вигуком Торба. – Я гадав, що тебе грець ухопив* (М. Трублаїні);

4) ‘навіщо, для чого’ **на греця:**

⁽¹⁰⁵⁾ *Картав [дядько Семен] рідних: – Занапали Парасочку! На греця їй те багатство, хіба в ньому щастя?* (В. Минко);

5) 'нічого не трапляється з ким, чим-небудь' **ніякий грець не бере**:

(106) *Такі вже ми, видно, що нас **ніякий грець не бере** – ні радіонукліди, ні нітрати* (3 журналу);

6) 'уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось і т. ін.' **хай грець**:

(107) – ***Хай** йому **грець** з тим куривом! Давайте краще перекусимо* (Григорій Тютюнник);

7) 'уживається для вираження незадоволення (перев. удаваного) ким-, чим-небудь, нехтування кимсь, чимсь, бажання позбутися когось, чогось' **хай би грець узав**:

(108) – *Ні, Шуро, поїду. Господарство ж, **хай би** його **грець забрав**. Та й Андрійко сам гасатиме по вулицях...* (О. Копиленко).

ФСГ «Гаспид» (6 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

Уявна надприродна істота, що втілює зло і звичайно зображується у вигляді людини з козячими ногами, хвостом і ріжками; злий дух, чорт, диявол, сатана [69].

1) 'невідомо, незрозуміло' **гаспид знає**:

(109) *А тут, посилають: іди!.. Отака путь..– Чого се так припало? – Пита Пріська. – **Гаспид їх знає!*** (Панас Мирний);

2) 'дуже багато' **до гаспида**:

(110) *Та й солов'ї у Ратієвиціні як свищать – І скільки то їх? – обізвався Івась. – А вже **до гаспида!*** – додав Грицько (І. Нечуй-Левицький);

3) 'уживається як підсилення або при вираженні незадоволення' **у гаспида**:

(111) – *Де **в гаспида** подівся наш музика?* (Панас Мирний); – *Коли ти **в гаспида** книжку дочитаєш?* (І. Нечуй-Левицький);

4) 'уживається для вираження сильного незадоволення ким-, чим-небудь, перев. із втратою інтересу до нього' **хай йому гаспид**:

(112) *Не люби, Христе, нікого і ніколи. **Хай йому гаспид*** (Панас Мирний);

5) 'хто' **який гаспид**:

(113) **Який гаспид** одвоював наше добро, опріч нас самих? – кричали міщани (П. Куліш);

б) ‘чому, навіщо’; ‘чого’ **якого гаспида**:

(114) *Ну, якого ми гаспида оцими глухими вулицями швендяємо?* (Панас Мирний);

(115) – **Якого ж гаспида** ти од мене хочеш? – *Оддай, брате, мені її [Лесю] без бою* (П. Куліш).

ФСГ «Адам» (5 ФО)

космогонічний субкод культури

За [45, с. 23] конотонім ‘Адам’ – це перша людина на Землі. За Біблією, перша людина, створена Богом із пороку земного (червоної землі) за своїм образом і подобою на шостий день творіння. Інакше пояснення до слова «адам» тяжіє до євр. «дама» – уподібнювати, тобто «уподібнений до бога» – найвище досягнення у створенні людини. Образ Адама як першої людини перейшов до ісламу на сторінки його священної книги Коран. В українській фразеології зафіксовано такі ЛСВ:

1) ‘морально чистий; нехитрий, наївний’ **як Адам і Єва в раю**:

(116) *Мене часто підвозили селяни, а часом і ночувати лишали в себе. Я їм щедро й гаряче віддячував за те прокламаціями та брошурами. Селяни в ті часи були ще невинні, як Адам і Єва в раю, і брали мої подарунки охоче* (В. Винниченко);

2) ‘горілчані напої’ **адамові слізки**:

(117) *А я совітував би чарочку-другу адамових слізок, як казав було отець економ* (Т. Шевченко);

3) ‘дуже здалека, з самого початку’ **від Адама**:

(118) *З безперестанними охами, сапанням та умліванням Прохіра розказувала. Вона почала від Адама* (М. Коцюбинський);

4) ‘люди’ **адамові діти**:

(119) *Схаменіться: Усі на сім світі – І царята і старчата – Адамові діти* (Т. Шевченко);

5) 'жінка' *адамове реберце*:

(120) *Місцеві «батюшечки» дуже слабкі щодо «адамових реберців» і мало не щотижня за ту слабкість платять власними святими ребрами* (Остап Вишня);

Зауважимо, що в українській літературі Адам асоціюється також із яблуком та прокляттям (контексти 121-122):

(121) – *Я все думаю, що хліб майбутнього – не пшениця, а горіх. Коли людство це зрозуміє, кінчиться прокляття Адама – «в поті лиця добувати хліб свій»* (О. Довженко);

(122) *Ковтав [Степан] пересохлим горлом слину, від чого адамове яблуко під бородою так і ходило ходуном* (В. Кучер).

ФСГ «Бісик» (4 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

Зменшувана форма до біс – уявна надприродна істота, що втілює зло і звичайно зображується у вигляді людини з козячими ногами, хвостом і ріжками; злий дух, чорт, диявол, сатана [69].

1) 'веселий, грайливий настрій у когось' *бісик в оці грає*:

(123) *Буває [Маруся] часом страх сумна. А часом бісик в оці грає* (М. Коцюбинський);

2) 'хто-небудь веселий, перебуває в піднесеному настрої' *бісики стрибають*:

(124) *Хоч би раз отут дівочі ніжки по травиці пролопотіли, – ніби зітхнув Роман, а в очах аж: стрибають бісики* (М. Стельмах);

3) 'грайливо дивитися на когось' *посилати бісики*:

(125) *Меркурій Юхримович непомітно посилав і посилав їй бісики і все пив і пив за красунечку, що справді мала гарний вигин брів* (М. Стельмах);

4) 'кокетувати, загравати з ким-небудь' *пускати бісики очима*:

(126) *А то сама [Тонька] присіла на колесі біля нього, бісики очима пускала* (О. Гончар).

ФСГ «Бенеря» (2 ФО)

субкод культури на позначення анімізації хвороб-епідемій

Лайливе слово, що вживається у значенні, близькому до нечиста сила, нечистий, біс [69].

1) 'хто-небудь десь зник або помер' **бенеря вхопила**:

(127) – *А що? Я такий здавна. Тільки Масло мене присадив трохи. А тепер його бенеря вхопила, я й оклигав* (А. Хижняк);

2) 'уживається для вираження незадоволення з приводу того, що хтось невчасно або багато, без потреби ходить, вештається в різних місцях' **бенеря носить**:

(128) – *Маковея десь бенеря носить, і на обід не з'являвся...* (О. Гончар); – *Чого це тебе так рано бенеря носить, Самійле?* (О. Копиленко).

ФСГ «Відьма» (2 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

За [21, с. 208-209], відьма – один із найяскравіших персонажів української демонології, її опис і характеристика досить детально представлені в етнографічній літературі. В українській демонології відьма символізує не лише абстрактне зло; інколи вона може виступати символом смертоносної виразки або навіть смерті, і в цьому руслі її дії подібні до вампірських [56, с. 432]. «Бліде зморшкувате обличчя, крючкуватий ніс, що ловить всілякі запахи, великі пожадливі губи, кожне око по п'ятаку, нерухомі повіки, які не може поворухнути навіть спрямований в очі сонячний промінь – ось портрет нечестивої істоти в образі жінки, без участі якої не обходилося жодне недобре діло на землі». Недаремно етимологи пов'язують походження слова відьма з давньоруським іменником вѣдь – «знання»: слово відьма спочатку вживалося в значенні «та, що все знає», звідки розвинулося подальше «ворожка», а пізніше – «зла, сварлива жінка». Розпізнати відьму серед людей дуже складно: вона може бути старою і молодою, перевтілюватися в різні образи. Єдві категорії відьом: природжені та вчені. Першим таємнича сила відьмарства дається від природи, другі набувають її шляхом навчання від перших або ж отримують від чортів узамін на власну

душу. Природжені відьми у своєму ставленні до людей доброзичливіші, ніж учені. Інколи вони навіть допомагають людям спекатися від витівок учених відьом. Образи відьом'яскраво змалював у своїх творах І. Нечуй-Левицький. Серед людей побутувала думка, що відьми псують корів, забираючи в них молоко, накликають хвороби і висмоктують людську кров. Згідно з легендами, зборища відьом відбувалися на голих вершинах гір. В образі української відьми злилися початки добра і зла. Їх нескінченна боротьба символізує ідею дуалізму. І хоч світлі наміри змальовуються не так яскраво, як протилежні їм темні, однак і в цьому відгомоні старовинних вірувань знаходимо в основі вічну ідеальну правду: перемогу світла над пільмою скрізь, де розповідь обмежується повідомленням якогось епізоду боротьби, а передає весь її хід [26, с. 432]. У сучасному житті українців відьма може бути символом недоброї, сварливої жінки, а також людини, яка багато знає і може впливати на хід подій.

1) 'зла, примхлива, підступна жінка' **конотопська відьма**:

(129) *—Десна, здається, плохенька з виду, а вдачею — конотопська відьма* (Є. Гуцало);

2) 'зовсім зникнути' **як відьми вкрали**:

(130) *Хочеться йому [Чіпці] забутисся, заснути; перевернувся він з боку на бік... Сон — як відьми вкрали!..* (Панас Мирний).

ФСГ «Диявол» (2 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

Уявна надприродна істота, що втілює зло і звичайно зображується у вигляді людини з козячими ногами, хвостом і ріжками; злий дух, чорт, біс, сатана [69].

1) 'невідомо, незрозуміло' **диявол знає**:

(131) *Еней Сивілі говорив: — Диявол знає, хто з вас бреше* (І. Котляревський);

2) 'уживається для вираження незадоволення, обурення і т. ін. ким-небудь' **дияволів син**:

(132) – *Прощайсь лишень, **дияволів сину**, з матір'ю та з сестрою, бо вже недовго ряст топтатимеш!* (П. Куліш).

ФСГ «Лунь» (2 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

В українській демонології Лунь – це птах, що хапає душі і відносить у потойбіччя.

1) 'хтось помер' **лунь ухопив**:

(133) *Як піднесуть із оцтом фіги, То зараз **вхопить** тебе **лунь***
(І. Котляревський);

2) 'уживається для підсилення супровідних слів; дуже, зовсім' **як лунь**:

(134) – *Та буде вам! – Годі! – гукав чоловік з чорними усами, а з сивою, **як лунь**, головою. – Знайшли коли реготатися!* (Панас Мирний).

ФСГ «Амур» (1 ФО)

міфонічний субкод культури

За [45, с. 34], 'Амур' – це бог кохання у давньоримській міфології, якого зображували крилатим хлопчиком з луком і стрілами.

1) 'символ кохання' **стріла Амура**:

(135) *А [Кімона]... вразила врода Іфігенії **Амуровою стрілою**, почав розумнішати од думки до думки, дивуючи тим батька* (Переклад М. Лукаша).

ФСГ «Купідон» (1 ФО)

міфонічний субкод культури

У римській міфології – бог кохання, у вигляді крилатого хлопчика з луком і стрілами [69].

1) 'символ кохання (від зображення міфологічного бога Амура з луком і стрілами)' **стріла Купідона**:

(136) *«Я вже був забувся про неї, а вона знов роздратувала мене своїми очима. Оце ж то ті **стріли Купідонові**, про котрі торочать латинські поети!.. доведеться знов вчинити заїзд на леваду й хату цієї красуні!»* – подумав Сремія (І. Нечуй-Левицький).

ФСГ «Ахілес» (1 ФО)

міфонімний субкод культури

За [45, с. 46], за старогрецьким міфом, мати героя троянської війни Ахілла (Ахіллеса) морська богиня Феміда скупала його у водах священної ріки Стікс, щоб зробити невразливим для ворожих стріл. Але при цьому вона тримала Ахіллеса за п'яту, якої не торкнулися води Стікса. Стріла Паріса, спрямована богом Аполлоном, вразила Ахілла саме в п'яту, і герой загинув.

1) 'найвразливіше, найслабкіше місце у когось' **ахіллесова п'ята**:

(137) *Уміння виховувати словом було і – поки ще, на жаль, – залишається ахіллесовою п'ятою теорії і практики нашого виховання* (В. Сухомлинський).

ФСГ «Геркулес» (1 ФО)

міфонімний субкод культури

За [45, с. 87], у грецькій міфології герой, наділений надзвичайною силою; відомий 12 подвигами.

1) 'кінцева межа, край; крайність' **геркулесові стовпи**:

(138) *Гніт капіталу над працею ще збічшився, реклама, шахрайство, кар'єризм і безпринципність досягли геркулесових стовпів, безправ'я трудящих стало безнадійним* (Леся Українка).

ФСГ «Гнат» (1 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

В українських народних казках зустрічається у значенні чорта – уявної надприродної істоти, що втілює зло і звичайно зображується у вигляді людини з козячими ногами, хвостом і ріжками [69].

1) 'біс, чорт; нечиста сила' **Гнат безп'ятий**:

(139) *[Савка:] Я вам, куме, признаюсь, що сам ходив під Івана Купайла, як мені казано, на роздоріжжя... Повірте, звав, нехай Бог простить, Гната безп'ятого. Так що ж – не вийшов, тільки налякав* (І. Карпенко-Карий).

ФСГ «Хома» (1 ФО)

біблійний субкод культури

Згідно з Євангелієм від Івана, Фома був відсутній при першому об'явленні Ісуса Христа апостолам по Воскресінні з мертвих. Дізнавшись від них, що Ісус воскрес з мертвих і приходив до них, Фома сказав: «Якщо не побачу на його руках знаків від цвяхів і не вкладу свого пальця у місце, де були цвяхи, а й руки моєї не вкладу в бік його, – не повірю!». З'явившись апостолам знову, Ісус запропонував Фомі вкласти палець в рани, після чого Фома увірував і вимовив: «Господь мій і Бог мій!» [22].

1) 'той, кого важко переконати повірити у що-небудь; людина, яка сумнівається у всьому' **Хома невірний**:

⁽¹⁴⁰⁾ *Я став з якогось часу невірним Хомою, що поки не вкладу руку в рани – не можу бути цілком певним* (М. Коцюбинський).

ФСГ «Господь» (1 ФО)

біблійний субкод культури

У релігійних віруваннях – уявна надприродна істота, що нібито створила світ і керує ним та вчинками людей [69].

1) 'кому-небудь пощастило уникнути чогось неприємного, небажаного; все обійшлося' **Господь милував**:

⁽¹⁴¹⁾ – *Чи на батька теж розбійники нападали, мамо? – спитав менший брат. – Ні, моя дитино, ні, Господь милував* (Марко Вовчок).

ФСГ «Каїн» (1 ФО)

біблійний субкод культури

За [45, с. 135], старший син Адама і Єви. Став першим убивцею (і братовбивцею) на землі. До цього злочину його спонукали заздрощі, оскільки його жертву Господь не прийняв, а прийняв жертву його брата Авеля.

1) 'зрадлива, підступна людина' **каїнова душа**:

⁽¹⁴²⁾ *Люди зневажали його і називали каїновою душею за підлий характер* (3 усн. мови).

ФСГ «Пандора» (1 ФО)

міфонічний субкод культури

За Словником античної міфології Пандора – жінка, що була нібито причиною всіх лих на землі. Зевс, у якого Прометей викрав для людей вогонь, наказав Гефестові виліпити Пандору із землі та води. Афродіта наділила її вродою, Гермес – облудністю, підступністю й хитрістю. Афіна виготовила для неї чудове вбрання. Брат Прометея Епіметей узяв Пандору за дружину. В його домі стояла скринька, де були сховані всі лиха. Пандора з цікавості відчинила скриньку, і звідти по світу розлетілися численні лиха, що завдають людям мук, горя, страждань. Тільки надія залишилась на дні скриньки [35, с. 203].

1) 'вмістище зла, лиховісний дар' **скриня Пандори**:

(143) – *Той час іще настане, ще та хвилина прийде. Колись же вони щезнуть, всі скрині всіх Пандор. Танцюй, дитино!* (Л. Костенко).

ФСГ «Сфінкс» (1 ФО)

міфонічний субкод культури

У стародавньому Єгипті – кам'яна фігура лежачого лева з головою людини, яка уособлювала владу фараона [69].

1) 'мовчати повністю, абсолютно' **як сфінкс**:

(144) – *О, мої наївності! Мовчу, як сфінкс. – І раптом додала: – А все-таки ваші розмови про франкмасонів я підслухача* (М. Хвильовий).

ФСГ «Жар-птиця» (1 ФО)

міфонічний субкод культури

Казковий птах із сліпуче виблискуючим золотавим, мов жар, пір'ям [69].

1) 'стати везучим, досягти чогось значного' **спіймати жар-птицю**:

(145) – *Вистійти проти біди, не даси себе придавити, от уже й твоє зверху, а набереши сили, випростаєшся, – дивись, і спіймаєш свою жар-птицю* (Л. Юхвід).

Фразеосемантичне поле 'Unreal Being' (74 ФО) на матеріалі англійської мови має ядро (17 ФО ФСГ "Devil", 16 ФО ФСГ "Angel", 15 ФО ФСГ "God"), напівпериферію (6 ФО ФСГ "Adam", 6 ФО ФСГ "Ghost", 4 ФО ФСГ "Lord",

2 ФО ФСГ “Damn”, 2 ФО ФСГ “Saint”, 2 ФО ФСГ “Witch”) та периферію (по 1 ФО з компонентом “Demon”, “Lucifer”, “Nightmare”, “Satan”).

ФСГ “Devil” (17 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

За Кембриджським словником англ. devil – це зла істота, часто представлена в людській формі, але з хвостом і рогами [77].

- 1) ‘надзвичайно, жахливо’ англ. **as the devil**:
(1) англ. *She’s proud as the devil when her back’s to the wall* (J. Galsworthy);
- 2) ‘опинитися в складній ситуації, коли доводиться вибирати між двома однаково неприємними варіантами дій’ англ. **between the devil and the deep sea**:
(2) англ. *Keith. Sir William’s between the devil and the deep sea, as it strikes me* (J. Galsworthy);
- 3) ‘занепад настрою, зневіра, меланхолія’ англ. **blue devils**:
(3) англ. *Guards knew when blue devils had seized the inmates of these cases, they couldn’t eat* (Th. Dreiser);
- 4) ‘ніхто не знає’ англ. **the devil alone knows**:
(4) англ. *It’s a hopeless case. I’ve done everything I possibly can to help him and the devil alone knows what I can do next* (SPI);
- 5) ‘надзвичайно складний або серйозний тип чогось’ англ. **the devil of it**:
(5) англ. *Andy lost his notebook and the devil of it was that the notebook contained all his homework for the coming week* (DAI);
- 6) ‘про людину, яка засуджує те, в чому вона сама грішна’ англ. **the devil rebuking sin**:
(6) англ. *A. I do wish Jim would stop drinking a bit. Even Evans was on to him last night, trying to make him stop it a bit. B. Evans? You don’t mean it! The devil rebuking sin with a vengeance* (SPI);
- 7) ‘кожна людина має дбати (або дбає) про свої інтереси, не зважаючи на долю інших’ англ. **the devil take the hindmost**:
(7) англ. *Under ‘In God We Trust’ on our dollar might be written: ‘The Devil Take the Hindmost!’ – that is, the laborer* (Th. Dreiser);

8) 'описати або прокоментувати ситуацію, яку ви не схвалюєте, оскільки люди роблять лише те, що найкраще для них самих, не думаючи про інших людей' англ. ***each for himself and the devil take the hindmost***:

(8) англ. *Capitalism is ruthless on this point: its principle is 'Each for himself and the devil take the hindmost!'* (B. Shaw);

9) 'боятися чогось або когось' англ. ***fear smb. (smth.) as the devil fears holy water***:

(9) англ. *In spite of the lip service they pay to national feelings in Scotland and Wales, The Government and the Tory opposition **fear the issue of self-government as the devil fears holy water*** ('Morning Star');

10) 'визнавати позитивні якості людини, яка неприємна або не подобається' англ. ***give the devil his due***:

(10) англ. *Constance. John has always been an excellent father. Let us **give the devil his due*** (W.S. Maugham);

11) 'ненавидіти; втекти від чогось або когось' англ. ***love smb. (smth.) as the devil loves holy water***:

(11) англ. *We **love the tax collector as the devil loves holy-water*** (DEI);

12) 'докладати багато зусиль до чогось, дуже швидко' англ. ***like the devil***:

(12) англ. *It leaks **like the devil**, and seeps into half the low wells at the bottom of the town* (A.J. Cronin);

13) 'зображувати в похмурому світлі (що-н.)' англ. ***paint the devil blacker than he is***:

(13) англ. *A. His behaviour is extraordinary, but I suppose it's just eccentricity B. Eccentricity be blowed! The man's just a criminal! – I know it. A. Steady on! I know he's a pretty bad sort of chap, but there's no need to **paint the devil blacker than he is*** (SPI);

14) 'боротися з бідністю, постійно відчувати грошові труднощі' англ. ***pull the devil by the tail***:

(14) англ. *Ellie. He always used to say he could succeed if he only had some capital. He fought his way along, to keep a roof over our heads and bring us up well,*

*but it was always a struggle: always the same difficulty of not having capital enough. I don't know how to describe it to you. Mrs. Hushabye. Poor Elliel I know. **Pulling the devil by the tail.** Ellie (hurt). Oh no. Not like that. It was at least dignified. Mrs. Hushabye That made it all the harder, didn't it? I shouldn't have pulled the devil by the tail with dignity I should have pulled hard (B. Shaw);*

15) ‘поводитися негідно, прикриваючись благими намірами’ англ. ***serve the devil for God's sake***:

⁽¹⁵⁾ англ. *Do you suppose I would betray my mistress, because I see cause to doubt of her religion? – that would be **a serving**, as they say, **the devil for God's sake*** (W. Scott);

16) ‘посилання на когось, хто з’являється несподівано під час розмови’ англ. ***talk of the devil and he will appear***:

⁽¹⁶⁾ англ. *Mrs. Shuttleworth. I am convinced that after six months of marriage Leicester Paton would forget that he'd ever been a bachelor... Taylor. Mr. Leicester Paton has called madam. I said I didn't know if you could see him. Victoria. **Talk of the devil.** Oh yes, bring him up here (W.S. Maugham);*

17) ‘обійти або уникнути труднощів чи дилеми за допомогою вигаданого виправдання чи пояснення’ англ. ***whip the devil round the post***:

⁽¹⁷⁾ англ. *'Rigdon wants to speak a man cried Will you hear him!' Some shouted 'No', but a strong voice rose above the din 'Let him **whip the devil around the stump!** Let him speak!' (V. Fisher).*

ФСГ “Angel” (16 ФО)

біблійний субкод культури

За Кембриджським словником ангел – це дух, який вважається слугою Бога і посланий Богом, щоб передати повідомлення або виконати завдання [77]. Ангелів часто зображують одягненими в біле, з крилами. В англійській фразеології зафіксовані ЛСВ:

1) ‘ангел, який опікується смертю, збирає душі після смерті, завершує життя в призначеній смерті’ англ. ***the angel of death***:

(18) англ. *Another effect of his bereavement was the strange lessening of friction in his home life. Lenore, softened perhaps by the passing wings of **the Angel of Death**, became kinder in her everyday manner, drank a little less and made fewer sarcastic wisecracks* (N Coward);

2) ‘добра людина, яка подобається всім’ англ. ***an angel of light***:

(19) англ. *But shake me a cocktail, angel, would you? I need a good kick - you **angel of light!*** (D.H. Lawrence);

3) ‘той, хто турботливий, співчутливий, сповнений доброти, дає надію іншим, любов випромінюється від них, і любов дарується без власних намірів’ англ. ***an angel of mercy***:

(20) англ. *The women rolled bandages and wore Red Cross uniforms and thought of themselves as **angels of Mercy*** (J. Steinbeck);

4) ‘добрий, милий’ англ. ***as an angel***:

(21) англ. *We called the nurse **an angel of mercy** because she was kind **as an angel** to her patients;*

5) ‘прагнення або отримання помсти’ англ. ***avenging angel***:

(22) англ. *All of us loved Mammy... **at times an avenging angel**. She appears in a great many of Bill's books. She it was who was faithful; she was the one who endured* (J. Faulkner);

6) ‘щось настільки тривожне, що змушує людину втрачати надію та віру’ англ. ***enough to make the angels weep***:

(23) англ. *It is **enough to make the angels weep**, to find such a couplet as this* (W. Black);

7) ‘зустрітися та поговорити з людиною, яка славиться святістю життя, не знаючи її особи’ англ. ***entertain an angel unawares***:

(24) англ. *Who would have thought of Mr. Mottram doing so well? And so many of his friends who used to stay here?... We were **entertaining angels unawares*** (E. Waugh);

8) ‘той, хто зараз переживає важкі часи або мав погане минуле’ англ. ***fallen angel***:

(25) англ. *To him she appeared a very angel dropped from the sky, and all the more easy to get on with for being a **fallen one*** (S. Butler);

9) 'ангел на небі; хтось, хто гарантує вашу безпеку' англ. **guardian angel**:

(26) англ. *'Well, you'd better know everybody, said Mr. Ingleby... 'Miss Rossiter and Miss Parton are our **guardian angels** - type our copy, correct our grammar, provide us with pencils and paper and feed us on coffee and cake'* (D.L. Sayers);

10) 'померти' англ. **join the angels**:

(27) англ. *I shall continue to write until the time comes to join the angels* (M. Twain);

11) 'божественний, незрівнянний' англ. **like an angel**:

(28) англ. *Cooks **like an angel** and that's not her only attraction* (D du Maurier);

12) 'майже ангел, справжній ангел (про людину надзвичайних заслуг)' англ. **a little lower than the angels**:

(29) англ. *No man, not even one who was only **a little lower than the angels**, could live through the work that Shakespeare did, from Hamlet to Antony and Cleopatra, without paying for it in health* (W. Raleigh);

13) 'добросерда людина, особливо жінка, яка доглядає або втішає інших' англ. **ministering angel**:

(30) англ. *When pain and anguish wring the brow, A **ministering angel** thou* (W. Scott);

14) 'безглуздо діяти, якщо людина не знає багато про те, що він або вона робить' англ. **rush in where angels fear to tread**:

(31) англ. *Not a second time would she **rush in where angels feared to tread!*** (J. Galsworthy);

15) 'означає, що якщо говорити про хороші речі, то хороші речі стаються' англ. **speak of angels and they flap their wings**:

(32) англ. *There is a saying: '**Speak of angels and they flap their wings.**' The two friends call me back from their stroll, and there was a letter for Lanny with a Swiss stamp on it forwarded from Juan. 'Kurt!' he exclaimed, and opened it quickly* (U. Sinclair);

16) ‘боротися з могутнім супротивником’ англ. **wrestle with an angle**:

(33) англ. *When Wallace sent him his first sketch Darwin had to **wrestle with his angel**, tempted as he was to put forth a prior claim. In the end the papers of both were published jointly* (V.W. Brooks).

ФСГ “God” (15 ФО)

біблійний субкод культури

За Кембриджським словником англ. God – це дух або істота, яка, як вважають, контролює якусь частину всесвіту чи життя і якій часто поклоняються за це, або щось, що представляє цього духа чи істоту [77].

1) ‘померти, загинути, покинути цей світ’ англ. **be with God**:

(34) англ. *She’s **with God***, said Mr Enstone (I. Murdoch);

2) ‘використовується як присяга, щоб підкреслити правдивість пов’язаного твердження’ англ. **by God!**:

(35) англ. *The door was opened, and the master of the guard walked in. ‘**By God!**’ I thought, ‘I am trapped!’* (W.S. Maugham);

3) ‘померти, загинути, покинути цей світ’ англ. **go God**:

(36) англ. *Malaga. A beautiful city. After my marriage I went there with my wife, who now, alas, has **gone to God*** (A.J. Cronin);

4) ‘мати силу зробити все’ англ. **God Almighty**:

(37) англ. *‘What were you saying to MacDonald?’ ‘Trying to cure him of thinking he’s **God Almighty**. But that’s an impossible task’* (A. Christie);

5) ‘вигук, що виражає подив, страх тощо; реакція на чхання’ англ. **God bless you!**:

(38) англ. *‘**God bless my soul!**’ said Mr. Peter Hope. ‘What is it?’* (J.K. Jerome);

6) ‘використовується для вираження гніву чи досади на когось’ англ. **God damn (it)!**:

(39) англ. *‘What’re you doing down here, Betty?..’. ‘Allegra, **God damn it**’* (K. Winsor);

7) ‘використовується для позначення надуманого, малоімовірного вирішення проблеми’ англ. **a god from (out of) the machine**:

(40) англ. *He, Hal Warner, would play **the god out of a machine** in this case, and in several others equally pitiful* (U. Sinclair);

8) ‘використовується для вираження бажання, щоб щось відбулося’
англ. **God grant**:

(41) англ. **God grant** that my suspicions may prove groundless! (G. Green);

9) ‘ніхто не знає; незрозуміло’ англ. **God knows, - I don’t!**:

(42) англ. *A. Now you’ve lost this job, whatever are you going to do next? B. **God knows – I don’t!*** (SPI);

10) ‘використовується для того, щоб сказати, що хтось сподівається і очікує зробити або статися, якщо не виникне проблем’ англ. **God willing**:

(43) англ. *Mr. Gott, I have to go away... I shall be back on Monday morning – **God willing*** (M. Innes);

11) ‘підкреслює істинність твердження, яке супроводжує’ англ. **God wot**:

(44) англ. ...*he is a lovesome thing, **God wot*** (M. Innes);

12) ‘використовується, щоб показати, що ви здивовані, роздратовані чи веселі, або щоб підкреслити те, що ви говорите’ англ. **my God!**:

(45) англ. **My God**, this guy drives fast, Casey thought (F. Knebel and Ch. Bailey);

13) ‘щиро; насправді’ англ. **honest to God**:

(46) англ. *But if they don’t want me, I don’t know what I’ll do – **honest to God**, Dolly...* (J.B. Priestley);

14) ‘пишна людина’ англ. **a tin god**:

(47) англ. *The new little blond girl obviously looked up to him, to Frank, as if he was some sort of **a tin god*** (J. Jones);

15) ‘вигук, який виражає подив’ англ. **ye gods and little fishes**:

(48) англ. **‘Ye Gods and Little Fishes,’** said Sir Henry, *‘can it be?’* (A. Christie).

ФСГ “Adam” (6 ФО)

космогонічний субкод культури

В англійській культурі Адам – це перша людина, батько всього роду людського. Тіло Адама було створене з 8 компонентів: вода – кров, каміння –

кістки, сонце – око, земля – плоть, коріння – зв'язки, вітер – дух, хмари – думки, вогонь – тепло. Адам та Єва є символом втрати безсмертя через порушення наказу Бога [45]. В англійській фразеології зафіксовані ЛСВ:

1) 'гріховність людської натури' англ. **the old Adam**:

⁽⁴⁹⁾ англ. *Occasionally **the old Adam** – or should one say Eve? – would assert itself in my aunt and then, still thoughtful for others, she would descend into the kitchen and be disagreeable to Amy our new servitor, who never minded it* (J.K. Jerome);

2) 'вода' англ. **Adam's ale** (або **wine**):

⁽⁵⁰⁾ англ. *Some take a glass of porter to their dinner, but I slake my thirst with **Adam's wine*** (EI);

3) 'не знати / ніколи не зустрічати когось' англ. **not to know smb. from Adam**:

⁽⁵¹⁾ англ. *'He called to see my Governor this morning', replied Mr. Chuckster; 'and beyond that, I **don't know him from Adam**'* (Ch. Dickens);

4) дуже старий англ. **(as) old as Adam**:

⁽⁵²⁾ англ. *She had tempted him, yes, but he would not use that excuse **as old as Adam*** (P.S. Buck);

5) 'тлінна плоть, тіло' англ. **one's outward Adam**:

6) 'дуже давно, з давніх-давен, з незапам'ятних часів' англ. **since Adam was a boy**:

У англо-російському фразеологічному словнику Куніна Олександра Володимировича [1] зафіксовано також одиницю англ. *when Adam delved and Eve span who was then a gentleman?* ('коли орав Адам і пряла Єва, де родовідне тоді стояло дерево?'), що уживана як одне з гасел селянської війни 1381 р., яке приписується сподвижникові Уота Тайлера ченцеві Джону Боллу. Нині іронічно говориться людині, яка хизується своїм походженням.

ФСГ “Ghost” (6 ФО)

духовно-особистісний субкод культури

За Кембриджським словником англ. ghost – це дух померлої людини, іноді представлений як бліде, майже прозоре зображення цієї людини, яке, як вважають, з'являється тим, хто живий [77].

1) ‘використовується в театрі, щоб пояснити, що актори будуть виступати, тому що їм гарантовано оплату’ англ. **the ghost walks**:

(53) англ. *It'll be Saturday or Monday before **the ghost walks*** (J.B. Priestley);

2) ‘померти, перестати працювати (про машину)’ англ. **give up the ghost**:

(54) англ. *Oh Nola girl, if you knew what mystery we've been undergoing, you'd be considerate and fetch us a drink before we **give up the ghost*** (C. MacInnes);

3) ‘нарешті перестане вас турбувати спогад про неприємну ситуацію або подію’ англ. **lay a ghost**:

(55) англ. *This girl is the daughter of the man who once owned Jon's mother as a negros slave was owned. You can't **lay that ghost**; don't try to, June!* (J. Galsworthy);

4) ‘виглядати наляканим, шокованим або блідим від переляку’ англ. **look as if one had seen a ghost**:

(56) англ. *What's the matter? You **look like you've seen a ghost*** (DEI);

5) ‘виглядати дуже наляканим і засмученим’ англ. **look as a ghost**:

(57) англ. *When the patient arose from his sick bed, he **looked like a ghost*** (DEI);

6) ‘турбувати спогад про неприємну ситуацію чи подію’ англ. **raise a ghost**:

(58) англ. *We are fighting here against **ghosts raised** by ourselves* (OED).

ФСГ “Lord” (4 ФО)

біблійний субкод культури

За Кембриджським словником англ. Lord – це Бог або Ісус Христос (у християнській релігії) [77].

1) ‘вираз гніву або розчарування’ англ. **by the Lord Harry**!:

(59) англ. *You didn't do it and you don't intend to, and, **by the Lord Harry**, I want to know why* (Fr. Norris);

2) ‘вставне слово або вигук, який людина вживає, коли вона вражена, здивована або шокована чимось, що побачила або почула’ англ. **Good Lord!**:

⁽⁶⁰⁾ англ. **Good Lord**, *I didn't know you were upset about your change of job* (M. Dickens);

3) ‘Диявол, Сатана’ англ. **the Lord Harry**:

⁽⁶¹⁾ англ. *Our generation, I guess we still got a lot of the Lord Harry in us* (S. Lewis);

4) ‘вираз, який використовується через розчарування та відсутність чіткого вирішення проблеми’ англ. **Lord have mercy (on us)**:

⁽⁶²⁾ англ. *Tom: "That stripper you banged in the casino elevator that one night says she might be pregnant." Joe: "What!? Not again! Lord have mercy..."*.

ФСГ “Damn” (2 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

За Кембриджським словником англ. damn – це прокляття – причина бід і нещасть [77].

1) ‘використовується, щоб показати, що хтось сердиться або роздратований’ англ. **damn it (all)!**:

⁽⁶³⁾ англ. **Damn it**, *I love u...* (W. Thackeray);

2) ‘прокляття, сказане в гніві’ англ. **damn your eyes!**:

⁽⁶⁴⁾ англ. *Shaw. Go away. Damn your eyes! Get out – get out!* (N. Coward).

ФСГ “Saint” (2 ФО)

біблійний субкод культури

За Кембриджським словником англ. saint – це свята особа, напр. той, хто був офіційно удостоєний цього титулу християнською церквою [77].

1) ‘навіть у святого терпець може увірватися’ англ. **enough to make a saint swear**:

⁽⁶⁵⁾ англ. *The remonstrances... I have received have been enough to make a saint swear* (Fr. Marryat, ‘Percival Keene’, ch XXVI);

2) ‘людина, яка показує себе без моральних вад чи людської слабкості’ англ. **a plaster saint**:

⁽⁶⁶⁾ англ. *I'm not any **plaster saint**. I want life, I want adventure* (E.S. Gardner).

ФСГ “Witch” (2 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

За Кембриджським словником англ. *witch* – це жінка, яка, як вважають, має магичні здібності та використовує їх, щоб завдати шкоди іншим людям або допомогти їм [77].

1) ‘людина, яка вірить і використовує чаклунство, переконана, що чаклунство за своєю суттю не є злом, і намагається не бути злом’ англ. *a **white witch***:

⁽⁶⁷⁾ англ. *She seemed to have a... boundless good will. ‘Yes’ thought Tuppence, ‘you’re exactly like a witch, but you’re a friendly witch. I expect you’re what they used to call a ‘**white witch**’* (A. Christie);

2) ‘робити що-небудь з магією, з нечистою силою’ англ. ***the witch is in it***:

⁽⁶⁸⁾ англ. *...she rose from her struggle with the problem, and said to herself, ‘Well, **the witch is in it**’* (EI).

ФСГ “Demon” (1 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

За Кембриджським словником англ. *demon* – це злий дух [77].

1) ‘людина з великою енергією, драйвом тощо’ англ. ***be a demon for work***:

⁽⁶⁹⁾ англ. *The speed with which Joe worked won Martin’s admiration. Joe was a **demon for work*** (J. London).

ФСГ “Lucifer” (1 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

За Кембриджським словником англ. *Lucifer* – це могутня зла сила і ворог Бога.

1) ‘надзвичайно гордий або задоволений собою’ англ. ***proud as Lucifer***:

⁽⁷⁰⁾ англ. *Man, he was proud, **proud as Lucifer*** (A.J. Cronin).

ФСГ “Nightmare” (1 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

За Кембриджським словником англ. nightmare – це злий дух, який пригнічує людей під час сну [77].

1) ‘нічні привиди’ англ. *the nightmare and her nine-fold*:

⁽⁷¹⁾ англ. *Edgar. ...Swithold footed thrice the wold; He met the night-mare and her nine-fold...* (W. Shakespeare).

ФСГ “Satan” (1 ФО)

демонологічно-антропоморфний субкод культури

За Кембриджським словником англ. Satan – це назва, яка використовується християнами та євреями для Диявола (= могутня зла сила і ворог Бога) [77].

1) ‘про людину, яка засуджує те, в чому вона сама грішна’ англ. *satan rebuking sin*:

⁽⁷²⁾ англ. *George, who spends a pound a week on cigarettes, blames Jane for smoking too much – a case of Satan rebuking sin* (CDEI).

2.2. Аксіологічна класифікація фразеологічних одиниць з компонентом ‘ірреальна істота’ на матеріалі української та англійської мов

За визначенням Ж. Краснобаєвої-Чорної, оцінка – продукт категоризації, визначувана антропоцентричністю, прагматичністю, суб’єктивністю, ціннісним характером, відіграє важливу роль у структурі особистості, виконуючи стимулювальну, орієнтаційну, регуляційну та інші функції. У структурі фразеологічного значення оцінка репрезентує конотативний макрокомпонент і водночас нерозривно пов’язана з денотативно-сигніфікативним змістом [37]. На думку дослідниці, за характером оцінки фразеологічні одиниці поділяються на: 1) позитивнооцінні – фразеологізми, що відповідають зоні «добре» оцінної шкали та позиціоновані як «добре», «схвалювати», «задовольняти», «цінний», «цікавити», «стверджувати», «відповідати нормі»; 2) негативнооцінні – фразеологізми зони «погано» оцінної шкали, інтерпретовані як «погано», «не

схвалювати», «не «задовольняти», «нецінний», «не цікавити», «заперечувати», «не відповідати нормі»; 3) нейтральнооцінні – фразеологізми нейтральної зони оцінної шкали, що містить об'єкти, не співвідносні з ознаками «добре» або «погано»; 4) фразеологізми з дифузною оцінкою – фразеологізми, значення яких містять одночасно і позитивну, й негативну оцінки; оцінне значення таких фразем детермінує контекст. Зазначені фраземи можуть виступати загальнооцінними та конкретнооцінними: перші містять оцінку об'єкта та дорівнюють слову із загальнооцінним значенням; другі ж передають оцінку об'єкта й дорівнюють слову з конкретнооцінним значенням [Там само].

Аксіологічна класифікація фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української та англійської мов продемонструвала такий розподіл фразеологізмів: для української фразеології негативнооцінних – 78, нейтральнооцінних – 30, позитивнооцінних – 16; для англійської негативнооцінних – 43, позитивнооцінних – 20, нейтральнооцінних – 11.

На матеріалі української фразеології:

1) **негативнооцінні фразеологізми (78 ФО):** *ахіллесова п'ята* 'найвразливіше, найслабкіше місце у когось'; *бенеря вхопила* 'хто-небудь десь зник або помер'; *бенеря носить* 'уживається для вираження незадоволення з приводу того, що хтось невчасно або багато, без потреби ходить, вештається в різних місцях'; *біс вселився* 'хто-небудь перебуває в збудженому стані, робить незрозумілі вчинки'; *біс злизав* 'хто-небудь безслідно пропав, зник'; *біси зна що* 'не те, що треба; не таке, як треба; те, що викликає осуд, подив і т. ін.'; *біситися з жиру* 'вередувати, живучи в багатстві, без труднощів'; *бісів син* 'уживається для вираження незадоволення, обурення і т. ін. ким-небудь'; *до біса* 'уживається для вираження категоричного небажання мати справу з ким-, чим-небудь, терпіти когось, щось', 'уживається, коли проганяють, відпускають або впускають кого-небудь кудись з невдоволенням, обуренням і т. ін.; геть звідси, куди завгодно'; *до бісової матері* 'уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, обурення, гніву і т. ін. з якогось приводу', 'уживається для

підсилення висловлюваного; дотла, нанівець, неодмінно і т. ін.’; *послати до біса* ‘вилаяти або прогнати геть когось’; *сам біс ногу зломить* ‘важко зрозуміти що-небудь, розібратися в чомусь; нічого не можна зрозуміти’; *у біса* ‘уживається як підсилення або при вираженні незадоволення’, ‘уживається для вираження заперечення, спростування чогось (перев. у питальній формі)’; *дай Бог ноги, а чорт колеса* ‘уживається для вираження необхідності раптової втечі звідкись’; *ні Богу свічка, ні чорту кочерга* ‘нічим не примітна, посередня людина’, ‘немає ніякої користі, толку з кого або чого’; *колотопська відьма* ‘зла, примхлива, підступна жінка’; *як відьми вкрали* ‘зовсім зникнути’; *у гаспида* ‘уживається як підсилення або при вираженні незадоволення’; *хай йому гаспид* ‘уживається для вираження сильного незадоволення ким-, чим-небудь, перев. із втратою інтересу до нього’; *геркулесові стовпи* ‘кінцева межа, край; крайність’; *Гнат безп’ятий* ‘біс, чорт; нечиста сила’; *хай би грець спалив у діжжі* ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, зневаги до когось, чогось, бажання позбутися когось, чогось’; *грець з ним* ‘уживається, для вираження втрати інтересу до когось, чого-небудь, вимушеної згоди з кимсь, поради не звертати уваги на когось, щось і т. ін.; хай буде так’; *грець ухопив* ‘хтось раптово захворів, зник або загинув, щось недобре трапилось з кимось’; *хай грець* ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось і т. ін.’; *хай би грець узяв* ‘уживається для вираження незадоволення (перев. удаваного) ким-, чим-небудь, нехтування кимсь, чимсь, бажання позбутися когось, чогось’; *диявол знає* ‘невідомо, незрозуміло’; *дияволів син* ‘уживається для вираження незадоволення, обурення і т. ін. ким-небудь’; *віддати дідькові душу* ‘продатися кому-небудь, відступивши від моральних норм’; *дідько б тебе взяв* ‘уживається для висловлення невдоволення, обурення, досади чи захоплення, здивування і т. ін. ким-, чим-небудь’; *дідько вхопив* ‘хто-небудь раптово помер, загинув’; *дідько ногу звихне* ‘уживається для підкреслення надзвичайної складності, важкої доступності або заплутаності, незрозумілості чого-небудь’; *дідько попутав* ‘хто-небудь зробив щось погане, допустив помилку, не передбачивши небажаного результату; піддався спокусі’; *дідько приніс* ‘уживається для вираження

незадоволення з приводу небажаної появи кого-небудь десь або неприємних наслідків чийогось приходу кудись'; як *дідько ладану* (свяченої води) 'боятися дуже сильно'; *каїнова душа* 'зрадлива, підступна людина'; *лунь ухопив* 'хтось помер'; *скриня Пандори* 'вмістище зла, лиховісний дар'; як *сфінкс* 'мовчати повністю, абсолютно'; *Хома невірний* 'той, кого важко переконати повірити у що-небудь; людина, яка сумнівається у всьому'; *до чорта в зуби* 'у найнебезпечніше або найвіддаленіше місце'; *у чорта на рогах* 'дуже далеко, у далекому або небезпечному місці'; *віддати чортові душу* 'померти', 'продатися кому-небудь, відступивши від моральних норм'; *відправити чортам на сніданок* 'убити, згубити кого-небудь'; *давати чортів* 'критично оцінювати що-небудь, викриваючи вади, недоліки і т. ін.', 'бити, нещадно громити кого-небудь, розправлятися з кимсь.', 'висловлювати осуд, докори кому-небудь; лаяти'; *дивитися чортом* 'виявляти неприязнь, ворожість до кого-небудь, підозріло ставитися до когось.', 'напускати на себе суворість, неприступність'; *і чорт лизне* 'хто-небудь пропаде або помре'; *іди під три чорти* 'уживається для вираження злості, обурення, незадоволення чим-небудь, роздратування з приводу чогось, небажання бачити кого-небудь'; *летіти до чорта* 'зазнавати цілковитого провалу, краху; пропадати, гинути'; *лізти чортові в зуби* 'наражатися на небезпеку; ризикувати потрапити у складну ситуацію'; *носитися як чорт із грішною душею* 'приділяти надмірну увагу чомусь незначному'; *під три чорти* 'геть, куди завгодно'; *сам чорт ногу зломить* 'важко зрозуміти що-небудь, розібратися в чомусь; нічого не можна зрозуміти', 'немає порядку; велике безладдя', 'дуже складний, заплутаний'; *сам чорт у ступі не влучить* 'хтось дуже хитрий, спритний, вміє вийти з будь-якої складної ситуації і нікому не вдається довести його причетність до чогось, спіймати на чому-небудь'; *самому чорту брат і сват* 'дуже грізний, підступний, жорстокий'; *смикнув чорт за язика* 'хто-небудь необдуманно, невчасно, недоречно сказав щось'; *спекти чорта* 'нічого не дістати, не одержати, не добитися'; *у чорта* 'уживається як підсилення або при вираженні незадоволення', 'уживається для вираження заперечення, спростування чогось (перев. у питальній формі)'; *у чортів голос*

‘дуже пізно, несвоєчасно’; *хай йому чорт (сім чортів)* ‘уживається для вираження сильного незадоволення ким-, чим-небудь, перев. із втратою інтересу до нього’; *чорт батька знає* ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, обурення з якогось приводу’, ‘уживається для вираження здивування або захоплення з приводу кого-, чого-небудь’; *чорт забирай* ‘уживається для вираження незадоволення, обурення, досади з приводу чогось’, ‘уживається для вираження задоволення, захоплення ким-, чим-небудь’; *чорт би побрав* ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, побажання позбутися їх’; *чорт знає що* ‘не те, що треба; не таке, як треба; те, що викликає осуд, подив і т. ін.’; *чорт знає* ‘невідомо, незрозуміло’, ‘уживається для вираження негативного ставлення до кого-, чого-небудь, сумніву, досади з приводу чогось’; *чорт із свічкою не знайде* ‘не можна розшукати, навіть докладуючи великих зусиль’; *чорт не пізнає* ‘зовсім нічого не зрозуміло або не відомо’; *чорт несе* ‘уживається для вираження незадоволення з приводу небажаної появи кого-небудь десь або неприємних наслідків чийогось приходу кудись’; *чорт сім кіп гороху змолотив* ‘хто-небудь має віспини або шрами від них’; *чорта з два* ‘уживається для вираження заперечення чогось’; *чортів пеньок* ‘уживається для вираження незадоволення ким-небудь’; *чортове число* ‘тринадцять’; *як чорт за грішину душу* ‘вхопитися, триматися дуже міцно’; *як чорт ладану (свяченої води)* ‘боятись дуже сильно’; *як чорт лико (лика) дере* ‘кричати дуже сильно, голосно’; *як чорт від ладану* ‘тікати надзвичайно швидко і злякано’; *як чорт до сухої верби* ‘дуже сильно причепитися’; *як чортові в зуби кинути* ‘невідомо куди подіти кого-, що-небудь’;

2) **нейтральнооцінні фразеологізми (30 ФО):** *адамові слізки* ‘горілчані напої’; *від Адама* ‘дуже здалека, з самого початку’; *адамові діти* ‘люди’; *адамове реберце* ‘жінка’; *до біса* ‘багато, безліч’; ‘дуже, занадто, надзвичайно’; *ні біса* ‘нічого, зовсім нічого’; *один біс* ‘все одно, однаково; те ж саме’; *Бог на що таке* ‘невідомо що; щось неймовірне’; *з Богом, Парасю* ‘уживається як побажання: можеш іти’; *за малим Богом* ‘ледь, трохи’; *скляний бог* ‘алкогольні напої’; *гаспид знає* ‘невідомо, незрозуміло’; *до гаспида* ‘дуже багато’; *який гаспид* ‘хто’; *якого*

гаспида ‘чому, навіщо’, ‘чого’; *на греця* ‘навіщо, для чого’; *дідько знає* ‘невідомо, незрозуміло’; *дідько лисий* ‘ніхто або ніщо’; *один дідько* ‘все одно, однаково; те ж саме’; *сам дідько* ‘ніхто, ніщо’; *як дідько за грішну душу* ‘вхопитися, триматися дуже міцно’; *як лунь* ‘уживається для підсилення супровідних слів; дуже, зовсім’; ‘до чорта дуже багато’, ‘значною мірою, дуже сильно’; *ні чорта* ‘нічого, зовсім нічого’; *ніякий чорт* ‘ніхто’; *один чорт* ‘все одно, однаково; те ж саме’; *чорт лисий* ‘ніхто або ніщо’; *чортове зілля* ‘міцне куриво; тютюн’; *ще чорти навкулачки не б'ються* ‘дуже рано’; *як чорт у суху грушу* ‘дуже сильно закохуватися’; *якого чорта* ‘чому, навіщо’, ‘чого’;

3) **позитивнооцінні фразеологізми (16 ФО)**: *як Адам і Єва в раю* ‘морально чистий; нехитрий, наївний’; *стріла Амура* ‘символ кохання’; *бісик в оці грає* ‘веселий, грайливий настрій у когось’; *бісики стрибають* ‘хто-небудь веселий, перебуває в піднесеному настрої’; *посилати бісики* ‘грайливо дивитися на когось’; *пускати бісики очима* ‘кокетувати, загравати з ким-небудь’; *Бог милував* ‘кому-небудь пощастило уникнути чогось неприємного, небажаного; все обійшлося’; *як Боги* ‘почувати себе упевнено, добре’; *Господь милував* ‘кому-небудь пощастило уникнути чогось неприємного, небажаного; все обійшлося’; *ніякий грець не бере* ‘нічого не трапляється з ким, чим-небудь’; *спіймати жар-птицю* ‘стати везучим, досягти чогось значного’; *стріла Купідона* ‘символ кохання (від зображення міфологічного бога Амура з луком і стрілами)’; *чорт довбнею не доб'є* ‘хто-небудь має міцне здоров'я; живучий’; *чорт не брат* ‘хто-небудь сміливий, відважний, нічого не боїться, все може перебороти’; *чорт не візьме* ‘з ким-небудь нічого поганого не трапиться, не станеться’; *чорти не вхопили* ‘хто-небудь живий, не вмер; з ким-небудь нічого не трапилося’.

На матеріалі англійської фразеології:

1) **негативнооцінні фразеологізми (43 ФО)**: англ. *the old Adam* ‘тріховність людської натури’; англ. *not to know smb. from Adam* ‘не знати / ніколи не зустрічати когось’; англ. *(as) old as Adam* ‘дуже старий’; англ. *when Adam delved and Eve span who was then a gentleman?* ‘іронічно говориться людині, яка хизується своїм походженням’; англ. *the angel of death* ‘ангел, який опікується

смертю, збирає душі після смерті, завершує життя в призначеній смерті'; англ. *avenging angel* 'прагнення або отримання помсти'; англ. *enough to make the angels weep* 'щось настільки тривожне, що змушує людину втрачати надію та віру'; англ. *fallen angel* 'той, хто зараз переживає важкі часи або мав погане минуле'; англ. *join the angels* 'померти'; англ. *rush in where angels fear to tread* 'безглуздо діяти, якщо людина не знає багато про те, що він або вона робить'; англ. *damn it (all)!* 'використовується, щоб показати, що хтось сердиться або роздратований'; англ. *damn your eyes!* 'прокляття, сказане в гніві'; англ. *as the devil* 'надзвичайно, жахливо'; англ. *between the devil and the deep sea* 'опинитися в складній ситуації, коли доводиться вибирати між двома однаково неприємними варіантами дій'; англ. *blue devils* 'занепад настрою, зневіра, меланхолія'; англ. *the devil of it* 'надзвичайно складний або серйозний тип чогось'; англ. *the devil rebuking sin* 'про людину, яка засуджує те, в чому вона сама грішна'; англ. *the devil take the hindmost* 'кожна людина має дбати (або дбає) про свої інтереси, не зважаючи на долю інших'; англ. *each for himself and the devil take the hindmost* 'описати або прокоментувати ситуацію, яку ви не схвалюєте, оскільки люди роблять лише те, що найкраще для них самих, не думаючи про інших людей'; англ. *fear smb. (smth.) as the devil fears holy water* 'боятися чогось або когось'; англ. *love smb. (smth.) as the devil loves holy water* 'ненавидіти; втекти від чогось або когось'; англ. *paint the devil blacker than he is* 'зображувати в похмурому світлі (що-н.)'; англ. *pull the devil by the tail* 'боротися з бідністю, постійно відчувати грошові труднощі'; англ. *serve the devil for God's sake* 'поводитися негідно, прикриваючись благими намірами'; англ. *whip the devil round the post* 'обійти або уникнути труднощів чи дилеми за допомогою вигаданого виправдання чи пояснення'; англ. *give up the ghost* 'померти, перестати працювати (про машину)'; англ. *look as if one had seen a ghost* 'виглядати наляканим, шокованим або блідим від переляку'; англ. *look as a ghost* 'виглядати дуже наляканим і засмученим'; англ. *raise a ghost* 'турбувати спогад про неприємну ситуацію чи подію'; англ. *be with God* 'померти, загинути, покинути цей світ'; англ. *go God* 'померти, загинути, покинути цей світ';

англ. *God bless you!* ‘вигук, що виражає подив, страх тощо’; англ. *God damn (it)!* ‘використовується для вираження гніву чи досади на когось’; англ. *my God!* ‘використовується, щоб показати, що ви здивовані, роздратовані чи веселі, або щоб підкреслити те, що ви говорите’; англ. *by the Lord Harry!* ‘вираз гніву або розчарування’; англ. *Good Lord!* ‘вставне слово або вигук, який людина вживає, коли вона вражена, здивована або шокована чимось, що побачила або почула’; англ. *the Lord Harry* ‘Диявол, Сатана’; англ. *Lord have mercy (on us)* ‘вираз, який використовується через розчарування та відсутність чіткого вирішення проблеми’; англ. *proud as Lucifer* ‘надзвичайно гордий або задоволений собою’; англ. *the nightmare and her nine-fold* ‘нічні привиди’; англ. *enough to make a saint swear* ‘навіть у святого терпець може увірватися’; англ. *satan rebuking sin* ‘про людину, яка засуджує те, в чому вона сама грішна’; англ. *the witch is in it* ‘робити що-небудь з магією, з нечистою силою’;

2) **позитивнооцінні фразеологізми (20 ФО):** англ. *an angel of light* ‘добра людина, яка подобається всім’; англ. *an angel of mercy* ‘той, хто турботливий, співчутливий, сповнений доброти, дає надію іншим, любов випромінюється від них, і любов дарується без власних намірів’; англ. *as an angel* ‘добрий, милий’; англ. *entertain an angel unawares* ‘зустрітися та поговорити з людиною, яка славиться святістю життя, не знаючи її особи’; англ. *guardian angel* ‘ангел на небі; хтось, хто гарантує вашу безпеку’; англ. *like an angel* ‘божественний, незрівнянний’; англ. *a little lower than the angels* ‘майже ангел, справжній ангел (про людину надзвичайних заслуг)’; англ. *ministering angel* ‘добросерда людина, особливо жінка, яка доглядає або втішає інших’; англ. *speak of angels and they flap their wings* ‘означає, що якщо говорити про хороші речі, то хороші речі стаються’; англ. *be a demon for work* ‘людина з великою енергією, драйвом тощо’; англ. *give the devil his due* ‘визнавати позитивні якості людини, яка неприємна або не подобається’; англ. *the ghost walks* ‘використовується в театрі, щоб пояснити, що актори будуть виступати, тому що їм гарантовано оплату’; англ. *lay a ghost* ‘нарешті перестане вас турбувати спогад про неприємну ситуацію або подію’; англ. *by God!* ‘використовується як присяга, щоб підкреслити

правдивість пов'язаного твердження'; англ. *God Almighty* 'мати силу зробити все'; англ. *God grant* 'використовується для вираження бажання, щоб щось відбулося'; англ. *God willing* 'використовується для того, щоб сказати, що хтось сподівається і очікує зробити або статися, якщо не виникне проблем'; англ. *God wot* 'підкреслює істинність твердження, яке супроводжує'; англ. *a plaster saint* 'людина, яка показує себе без моральних вад чи людської слабкості'; англ. *a white witch* 'людина, яка вірить і використовує чаклунство, переконана, що чаклунство за своєю суттю не є злом, і намагається не бути злом';

3) нейтральнооцінні фразеологізми (11 ФО): англ. *Adam's ale* (або *wine*) 'вода'; англ. *one's outward Adam* 'тлінна плоть, тіло'; англ. *since Adam was a boy* 'дуже давно, з давніх-давен, з незапам'ятних часів'; англ. *wrestle with an angle* 'боротися з могутнім супротивником'; англ. *the devil alone knows* 'ніхто не знає'; англ. *like the devil* 'докладати багато зусиль до чогось, дуже швидко'; англ. *talk of the devil and he will appear* 'посилання на когось, хто з'являється несподівано під час розмови'; англ. *God bless you!* 'реакція на чхання'; англ. *a god from (out of) the machine* 'використовується для позначення надуманого, малоімовірного вирішення проблеми'; англ. *God knows, - I don't!* 'ніхто не знає; незрозуміло'; англ. *honest to God* 'щиро; насправді'; англ. *a tin god* 'пишна людина'; англ. *ye gods and little fishes* 'вигук, який виражає подив'.

Можна констатувати, що фразеологізми з компонентом 'ірреальна істота' обох зіставлюваних мов демонструють найбільший негативнооцінний потенціал, що є характерним для фразеології загалом. Характерну ж відмінність спостерігаємо у шкалі оцінки від нейтральної до позитивної: українці за допомогою аналізованого фразеологічного матеріалу радше нейтрально оцінять певне явище докільля, ніж позитивно (на відміну від англійців).

2.3. Структурна класифікація фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української та англійської мов

Структурний поділ фразеологізмів є традиційним для мовознавства. Л. Авксентьєв фразеологічні одиниці мови також поділяє на дві великі групи: фразеологізми, які структурно організовані за моделями речення, і фразеологізми, співвідносні за своєю будовою із словосполученнями [14, с. 128]. В. Білоноженко у фразеології виокремлює такі два класи одиниць: фразеологізми замкненої структури (стабільні щодо компонентного наповнення і синтаксичної будови, можуть бути введені в речення як цілком закінчені та самостійні, залежні від контексту лише на рівні семантики), фразеологізми незамкненої структури (у їх структурі є варіативна лексема, залежна від мовленнєвої ситуації, обов'язково доповнюються членами, введеними в речення в довільному порядку) [Там само]. Л. Скрипник виокремлює два граматико-структурні класи фразеологічних одиниць: організовані за моделлю словосполучення, семантико-структурною особливістю яких є співвідносність із окремим словом і функціонування в ролі члена речення; фрази, що мають організацію простих або складних речень [Там само]. В. Ужченко та Д. Ужченко до основних структурно-граматичних типів фразеологічних одиниць відносять: фразеологізми, організовані за моделлю сурядних сполучень слів; підрядних словосполучень; речень [Там само].

Найпродуктивнішими структурними моделями фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' для української мови є «іменник + дієслово» (18 ФО) та «прикметник + іменник» (13 ФО); для англійської – «прикметник + іменник» (5 ФО), «дієслово + артикль + іменник» (3 ФО), «артикль + іменник + іменник» (3 ФО), «артикль + іменник + прийменник + іменник» (3 ФО), що підкреслює, по-перше, різноструктурність двох зіставляваних мов, по-друге, більшу продуктивність англійської мови в аспекті утворення фразеологічних одиниць за різноманітними структурними моделями (пор. в українській фразеології було зафіксовано 49 моделей при загальній

кількості одиниць у 124, а в англійській – 56 при загальній кількості одиниць у 74) – див. нижче:

На матеріалі української фразеології:

1) **модель «іменник + дієслово» (18 ФО):** *бенеря вхопила; бенеря носить; біс вселився; біс злизав; бісики стрибають; Бог милував; гаспид знає; Господь милував; грець ухопив; диявол знає; дідько вхопив; дідько знає; дідько попутав; дідько приніс; лунь ухопив; чорт забирай; чорт знає; чорт несе;*

2) **модель «прикметник + іменник» (13 ФО):** *адамові слізки; адамові діти; адамові реберце; ахіллесова п'ята; бісів син; скляний бог; конотопська відьма; геркулесові стовпи; дияволів син; каїнова душа; чортів пеньок; чортове зілля; чортове число;*

3) **модель «прийменник + іменник» (8 ФО):** *від Адама; до біса; у біса; до гаспида; у гаспида; на греця; до чорта; у чорта;*

4) **модель «дієслово + іменник» (5 ФО):** *посилати бісики; спіймати жарптицю; давати чортів; дивитися чортом; спекти чорта;*

5) **модель «займенник + іменник» (5 ФО):** *який гаспид; якого гаспида; сам дідько; ніякий чорт; якого чорта;*

6) **модель «іменник + прикметник» (5 ФО):** *Гнат безп'ятий; дідько лисий; стріла Купідона; Хома невірний; чорт лисий;*

7) **модель «іменник + частка + дієслово» (4 ФО):** *чорт би побрав; чорт не візьме; чорт не пізнає; чорти не вхопили;*

8) **модель «сполучник + іменник + прийменник + прикметник + іменник» (4 ФО):** *як дідько за грішну душу; як чорт за грішну душу; як чорт до сухої верби; як чорт у суху грушу;*

9) **модель «дієслово + прийменник + іменник» (3 ФО):** *біситися з жиру; послати до біса; летіти до чорта;*

10) **модель «прийменник + прикметник + іменник» (3 ФО):** *до бісової матері; за малим богом; у чортів голос;*

11) **модель «частка + іменник» (3 ФО):** *ні біса; хай грець; ні чорта;*

- 12) модель «числівник + іменник» (3 ФО): *один біс; один дідько; один чорт;*
- 13) модель «дієслово + іменник + іменник» (3 ФО): *пускати бісики очима; віддати дідькові душу; віддати чортові душу;*
- 14) модель «сполучник + іменник» (3 ФО): *як боги; як лунь; як сфінкс;*
- 15) модель «дієслово + іменник + прийменник + іменник» (3 ФО): *відправити чортам на сніданок; лізти чортові в зуби; смикнув чорт за языка;*
- 16) модель «іменник + дієслово + займенник» (2 ФО): *біси зна що; чорт знає що;*
- 17) модель «частка + займенник + іменник» (2 ФО): *хай йому гаспид; хай йому чорт (сім чортів);*
- 18) модель «іменник + іменник» (2 ФО): *стріла Амура; скриня Пандори;*
- 19) модель «займенник + іменник + іменник + дієслово» (2 ФО): *сам біс ногу зломить; сам чорт ногу зломить;*
- 20) модель «іменник + іменник + дієслово» (2 ФО): *дідько ногу звихне; чорт батька знає;*
- 21) модель «сполучник + іменник + іменник» (2 ФО): *як дідько ладану; як чорт ладану (свяченої води);*
- 22) модель «прийменник + іменник + прийменник + іменник» (2 ФО): *до чорта в зуби; у чорта на рогах;*
- 23) модель «сполучник + іменник + сполучник + іменник + прийменник + іменник» (1 ФО): *як Адам і Єва в раю;*
- 24) модель «іменник + прийменник + займенник + займенник» (1 ФО): *Бог на що таке;*
- 25) модель «прийменник + іменник + іменник» (1 ФО): *з Богом, Парасю;*
- 26) модель «дієслово + іменник + іменник + сполучник + іменник + іменник» (1 ФО): *дай Бог ноги, а чорт колеса;*
- 27) модель «частка + іменник + іменник + частка + іменник + іменник» (1 ФО): *ні Богу свічка, ні чорту кочерга;*

- 28) модель «сполучник + іменник + дієслово» (1 ФО): *як відьми вкрали;*
- 29) модель «частка + частка + іменник + дієслово + прийменник + іменник» (1 ФО): *хай би грець спалив у діжжі;*
- 30) модель «іменник + прийменник + займенник» (1 ФО): *грець з ним;*
- 31) модель «займенник + іменник + частка + дієслово» (1 ФО): *ніякий грець не бере;*
- 32) модель «частка + частка + іменник + дієслово» (1 ФО): *хай би грець узяв;*
- 33) модель «іменник + частка + займенник + дієслово» (1 ФО): *дідько б тебе взяв;*
- 34) модель «частка + іменник + дієслово» (1 ФО): *і чорт лизне;*
- 35) модель «дієслово + прийменник + числівник + іменник» (1 ФО): *іди під три чорти;*
- 36) модель «дієслово + сполучник + іменник + прийменник + прикметник + іменник» (1 ФО): *носитися як чорт із грішною душею;*
- 37) модель «прийменник + іменник + числівник + іменник» (1 ФО): *під три чорти;*
- 38) модель «займенник + іменник + прийменник + іменник + частка + дієслово» (1 ФО): *сам чорт у ступі не влучить;*
- 39) модель «займенник + іменник + іменник + сполучник + іменник» (1 ФО): *самому чорту брат і сват;*
- 40) модель «іменник + іменник + частка + дієслово» (1 ФО): *чорт довбнею не доб'є;*
- 41) модель «іменник + прийменник + іменник + частка + дієслово» (1 ФО): *чорт із свічкою не знайде;*
- 42) модель «іменник + прийменник + іменник + дієслово» (1 ФО): *бісик в оці грає;*
- 43) модель «іменник + частка + іменник» (1 ФО): *чорт не брат;*
- 44) модель «іменник + числівник + іменник + іменник + дієслово» (1 ФО): *чорт сім кіп гороху змолотив;*

- 45) модель «іменник + прийменник + числівник» (1 ФО): *чорта з два*;
- 46) модель «прислівник + іменник + прислівник + частка + дієслово» (1 ФО): *ще чорти навкулачки не б'ються*;
- 47) модель «сполучник + іменник + іменник + дієслово» (1 ФО): *як чорт лико (лика) дере*;
- 48) модель «сполучник + іменник + прийменник + іменник» (1 ФО): *як чорт від ладану*;
- 49) модель «сполучник + іменник + прийменник + іменник + дієслово» (1 ФО): *як чортові в зуби кинути*.

На матеріалі англійської фразеології:

- 1) модель «прикметник + іменник» (5 ФО): англ. *fallen angel*; англ. *guardian angel*; англ. *ministering angel*; англ. *blue devils*; англ. *Good Lord!*;
- 2) модель «дієслово + артикль + іменник» (3 ФО): англ. *join the angels*; англ. *lay a ghost*; англ. *raise a ghost*;
- 3) модель «артикль + іменник + іменник» (3 ФО): англ. *a tin god*; англ. *the Lord Harry*; англ. *a plaster saint*;
- 4) модель «артикль + іменник + прийменник + іменник» (3 ФО): англ. *the angel of death*; англ. *an angel of light*; англ. *an angel of mercy*;
- 5) модель «артикль + прикметник + іменник» (2 ФО): англ. *the old Adam*; англ. *a white witch*;
- 6) модель «прислівник + артикль + іменник» (2 ФО): англ. *as an angel*; англ. *as the devil*;
- 7) модель «дієслово + іменник» (2 ФО): англ. *avenging angel*; англ. *go God*;
- 8) модель «займенник + прийменник + дієслово + артикль + іменник + дієслово» (2 ФО): англ. *enough to make the angels weep*; англ. *enough to make a saint swear*;
- 9) модель «прийменник + артикль + іменник» (2 ФО): англ. *like an angel*; англ. *like the devil*;

10) модель «іменник + дієслово + іменник» (2 ФО): англ. *satan rebuking sin*; англ. *Lord have mercy*;

11) модель «дієслово + займенник + прислівник + артикль + іменник + дієслово + прикметник + іменник» (2 ФО): англ. *fear smb. (smth.) as the devil fears holy water*; англ. *love smb. (smth.) as the devil loves holy water*;

12) модель «дієслово + прислівник + артикль + іменник» (2 ФО): англ. *give up the ghost*; англ. *look as a ghost*;

13) модель «іменник + дієслово» (2 ФО): англ. *God willing*; англ. *God wot*;

14) модель «дієслово + артикль + іменник + прислівник» (1 ФО): англ. *entertain an angel unawares*;

15) модель «іменник + іменник» (1 ФО): англ. *Adam's ale (wine)*;

16) модель «прислівник + прийменник + дієслово + займенник + прийменник + іменник» (1 ФО): англ. *not to know smb. from Adam*;

17) модель «займенник + прикметник + іменник» (1 ФО): англ. *one's outward Adam*;

18) модель «прислівник + іменник + дієслово + артикль + іменник» (1 ФО): англ. *since Adam was a boy*;

19) модель «прислівник + іменник + дієслово + сполучник + іменник + дієслово + займенник + дієслово + прислівник + артикль + іменник» (1 ФО): англ. *when Adam delved and Eve span who was then a gentleman?*;

20) модель «артикль + прикметник + прикметник + прийменник + артикль + іменник» (1 ФО): англ. *a little lower than the angels*;

21) модель «дієслово + прийменник + прислівник + іменник + дієслово + прийменник + дієслово» (1 ФО): англ. *rush in where angels fear to tread*;

22) модель «дієслово + прийменник + іменник + сполучник + займенник + дієслово + займенник + іменник» (1 ФО): англ. *speak of angels and they flap their wings*;

23) модель «дієслово + прийменник + артикль + іменник» (1 ФО): англ. *wrestle with an angle*;

- 24) модель «сполучник + прикметник + сполучник + іменник» (1 ФО):
англ. *(as) old as Adam*;
- 25) модель «дієслово + займенник + займенник» (1 ФО): англ. *damn it (all)!*;
- 26) модель «дієслово + займенник + іменник» (1 ФО): англ. *damn your eyes!*;
- 27) модель «дієслово + артикль + іменник + прийменник + іменник» (1 ФО): англ. *be a demon for work*;
- 28) модель «прийменник + артикль + іменник + сполучник + артикль + прикметник + іменник» (1 ФО): англ. *between the devil and the deep sea*;
- 29) модель «артикль + іменник + прикметник + дієслово» (1 ФО):
англ. *the devil alone knows*;
- 30) модель «артикль + іменник + прийменник + займенник» (1 ФО):
англ. *the devil of it*;
- 31) модель «артикль + іменник + дієслово + іменник» (1 ФО): англ. *the devil rebuking sin*;
- 32) модель «артикль + іменник + дієслово + артикль + іменник» (1 ФО): англ. *the devil take the hindmost*;
- 33) модель «займенник + прийменник + займенник + сполучник + артикль + іменник + дієслово + артикль + іменник» (1 ФО): англ. *each for himself and the devil take the hindmost*;
- 34) модель «дієслово + артикль + іменник + займенник + прикметник» (1 ФО): англ. *give the devil his due*;
- 35) модель «дієслово + артикль + іменник + прикметник + прийменник + займенник + дієслово» (1 ФО): англ. *paint the devil blacker than he is*;
- 36) модель «дієслово + артикль + іменник + прийменник + артикль + іменник» (1 ФО): англ. *pull the devil by the tail*;

37) модель «дієслово + артикль + іменник + прийменник + іменник + іменник» (1 ФО): англ. *serve the devil for God's sake*;

38) модель «дієслово + прийменник + артикль + іменник + сполучник + займенник + дієслово + дієслово» (1 ФО): англ. *talk of the devil and he will appear*;

39) модель «дієслово + артикль + іменник + прислівник + артикль + іменник» (1 ФО): англ. *whip the devil round the post*;

40) модель «артикль + іменник + дієслово» (1 ФО): англ. *the ghost walks*;

41) модель «прийменник + прислівник + сполучник + займенник + дієслово + дієслово + артикль + іменник» (1 ФО): англ. *look as if one had seen a ghost*;

42) модель «дієслово + прийменник + іменник» (1 ФО): англ. *be with God*;

43) модель «прийменник + іменник» (1 ФО): англ. *by God!*;

44) модель «іменник + прикметник» (1 ФО): англ. *God Almighty*;

45) модель «іменник + дієслово + займенник» (1 ФО): англ. *God bless you!*;

46) модель «іменник + дієслово (займенник)» (1 ФО): англ. *God damn (it)!*;

47) модель «артикль + іменник + прийменник + (прислівник + прийменник) + артикль + дієслово» (1 ФО): англ. *a god from (out of) the machine*;

48) модель «іменник + дієслово» (1 ФО): англ. *God grant*;

49) модель «іменник + дієслово + займенник + дієслово + прислівник» (1 ФО): англ. *God knows, – I don't!*;

50) модель «займенник + іменник» (1 ФО): англ. *my God!*;

51) модель «прикметник + прийменник + іменник» (1 ФО): англ. *honest to God*;

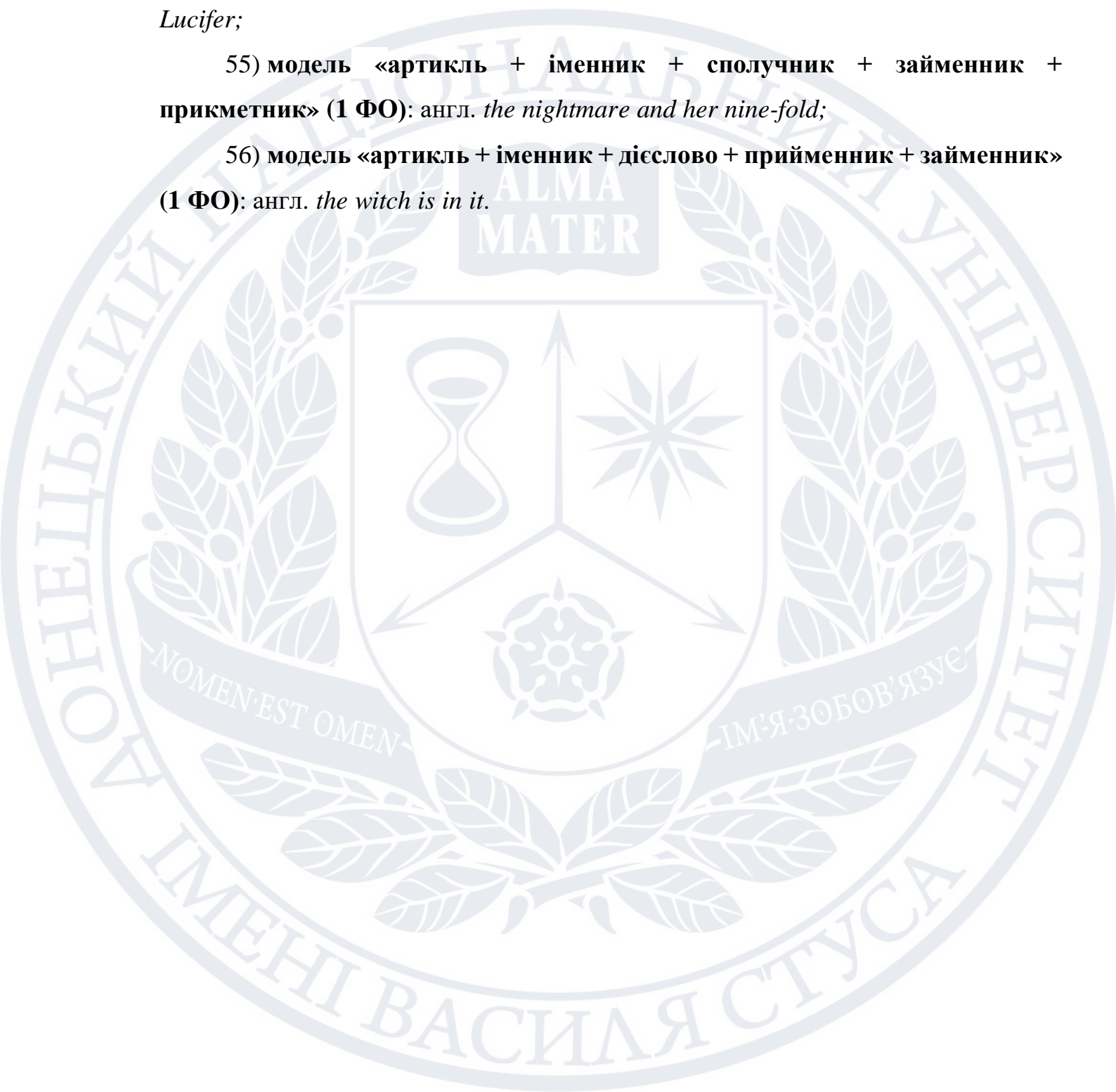
52) модель «займенник + іменник + сполучник + прикметник + іменник» (1 ФО): англ. *ye gods and little fishes*;

53) модель «прийменник + артикль + іменник + іменник» (1 ФО):
англ. *by the Lord Harry!*;

54) модель «дієслово + прислівник + іменник» (1 ФО): англ. *proud as Lucifer*;

55) модель «артикль + іменник + сполучник + займенник + прикметник» (1 ФО): англ. *the nightmare and her nine-fold*;

56) модель «артикль + іменник + дієслово + прийменник + займенник» (1 ФО): англ. *the witch is in it*.

РОЗДІЛ 3. ЛІНГВІСТИЧНА БАЗА ДАНИХ «ІРРЕАЛЬНІ ІСТОТИ» (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ): ЕТАПИ ОПРАЦЮВАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

3.1. Етапи опрацювання лінгвістичної бази даних

База даних створюється у декілька етапів. Перший етап полягає у визначенні структури бази даних. На ньому встановлюється, з яких елементів (полів) складається окремий запис бази даних, і задається тип кожного елемента. Розрізняють, зокрема, текстові і числові типи. Перші призначені для зберігання тексту, і можливості обробки у них значно слабші ніж у числових, у яких можна навіть проводити обчислення. Разом з типом поля вказуються різноманітні його характеристики, наприклад, довжина. Кожне поле має своє ім'я. Після розробки структури бази даних здійснюють ввід даних – це другий етап. Використання спеціальних форм (бланків) спрощує як введення, так і виведення окремих записів. За допомогою форм можна також вивести на екран значення не всіх полів кожного запису, а тільки потрібних.

Пошук інформації у базі даних здійснюється на основі критеріїв пошуку, які застосовуються до значень певних полів бази. Запити можуть бути збережені для повторного використання. Завдяки точно визначеним запитам здійснюється швидка вибірка з бази [9, с. 10].

Є. Карпіловська виділяє два етапи проєктування лінгвістичної бази даних:

1. Інфологічний – етап відбору інформації та її структурування, або етап внутрішньої формалізації інформації, етап моделювання змісту інформації.
2. Датологічний – етап оформлення інформації відповідною мовою представлення, придатною для комп'ютерного опрацювання, або етап зовнішньої формалізації інформації, етап моделювання її форми, перетворення інформації на дані [28, с. 34].

Н. Дарчук зазначає, що на інфологічному етапі проєктування будь-якої ЛБД необхідно відібрати об'єкти опису, типи інформації про них; вивчити й

описати предметну галузь, визначивши можливості формалізованого опису її структури; в результаті побудувати концептуальну інформаційну модель предметної галузі. На датологічному етапі, за дослідницею, потрібно виробити способи представлення об'єктів та інформації про них для комп'ютерного оперування цією інформацією; визначити правила взаємодії типів інформації та отримання з бази даних відомостей у потрібному вигляді й обсязі [15, с. 124].

Датологічний етап, у свою чергу, містить дві стадії організації даних:

а) логічну – пов'язання концептуальної інформаційної моделі, одержаної на інфологічному етапі, з операційною системою певного типу комп'ютера, з тими СКБД (системами керування базами даних), якими він послугується, вибір форми організації даних, прийнятої і прийнятної для роботи таких СКБД;

б) фізичну – вибір раціональної структури організації бази даних у пам'яті комп'ютера, методів роботи з нею, виходячи з тих можливостей, які надають технічні показники комп'ютера (обсяг його оперативної та дискової пам'яті, швидкодія), його апаратне та програмне забезпечення, можливості СКБД.

Ефективність ЛБД залежить від обсягу поданої лінгвістичної інформації, способу її компонування в словникових статтях та організації останніх.

3.2. Алгоритм укладання ЛБД «Ірреальні істоти» (на матеріалі української та англійської фразеології)

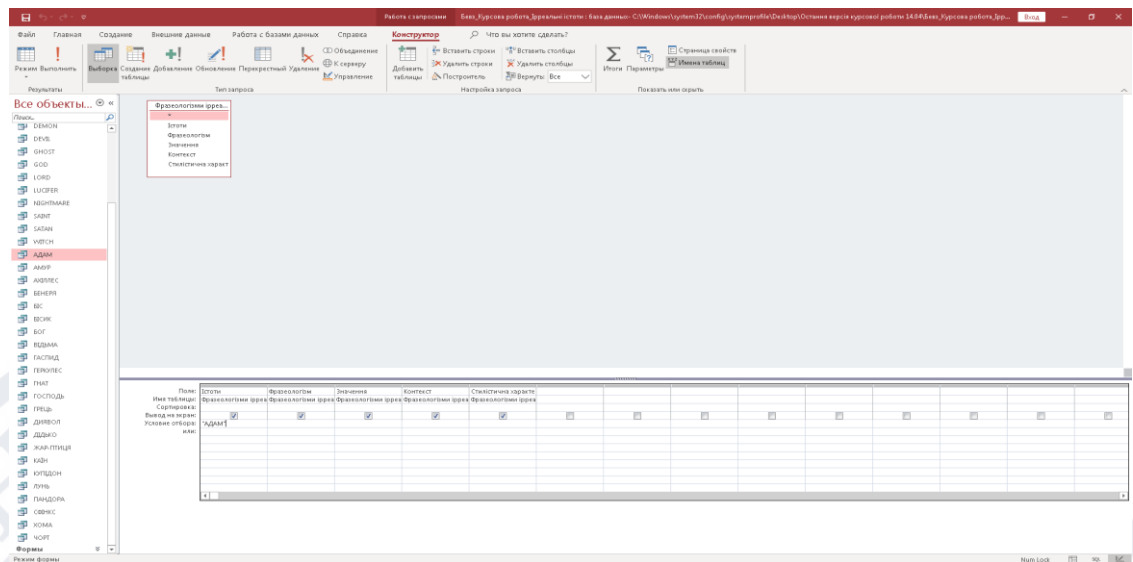
Інфологічний етап проєктування лінгвістичної бази даних «Ірреальні істоти» в українській фразеології представлений проєктною таблицею (див. Табл. 1.1).

Фрагмент проектної таблиці ЛБД «Ірреальні істоти»
в українській фразеології

№	Ірреальна істота	Фразеологізм	Значення	Стил. маркер	Контекст
1.	Адам	<i>як Адам і Єва в раю</i>	Морально чистий, нехитрий, наївний		<i>Мене часто підвозили селяни, а часом і ночувати лишали в себе. Я їм щедро й гаряче віддячував за те прокламаціями та брошурами. Селяни в ті часи були ще невинні, як Адам і Єва в раю, і брали мої подарунки охоче (В. Винниченко).</i>
		<i>від Адама</i>	Дуже здалека, з самого початку		<i>З безперестанними охами, сапанням та умліванням Прохіра розказувала. Вона почала від Адама (М. Коцюбинський).</i>
		<i>адамові слізки</i>	Горілчані напої	жарт.	<i>А я совітував би чарочку-другу адамових слізок, як казав було отець економ (Т. Шевченко).</i>
		<i>адамові реберце</i>	Жінка	жарт.	<i>Місцеві “батюшечки” дуже слабкі щодо “адамових реберців” і мало не щотижня за ту слабкість платять власними святими ребрами (Остап Вишня).</i>

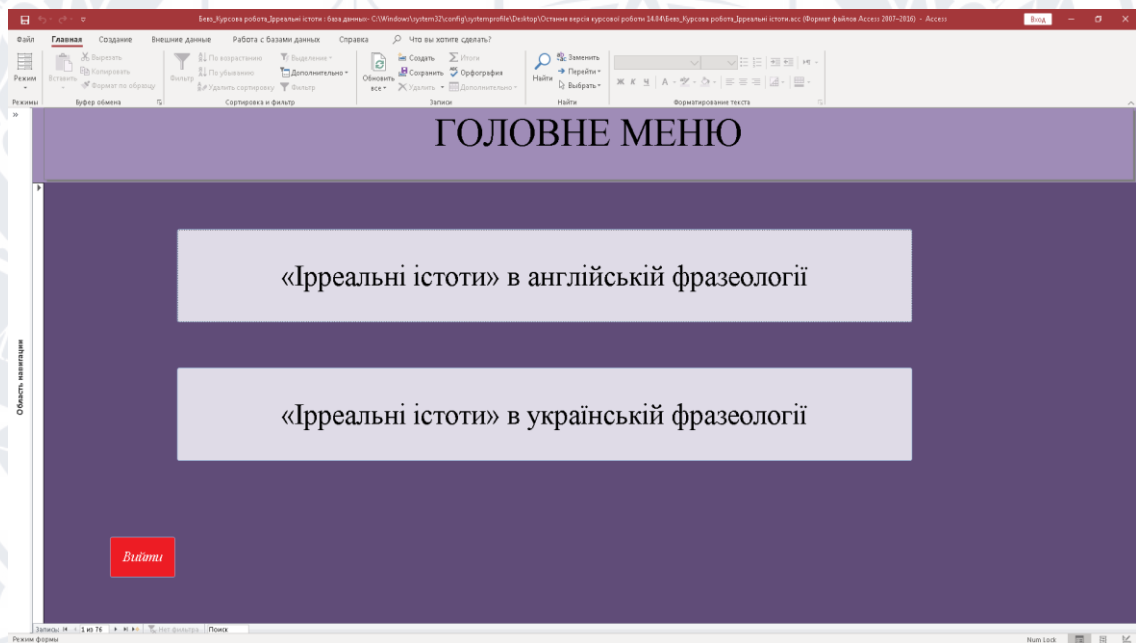
Алгоритм укладання ЛБД включає кілька етапів. Пропонуємо покрокову презентацію опрацювання лінгвістичної бази даних «Ірреальні істоти» в українській фразеології.

Крок 1. Створення ЛБД Microsoft Access (див. Рис. 3.1).

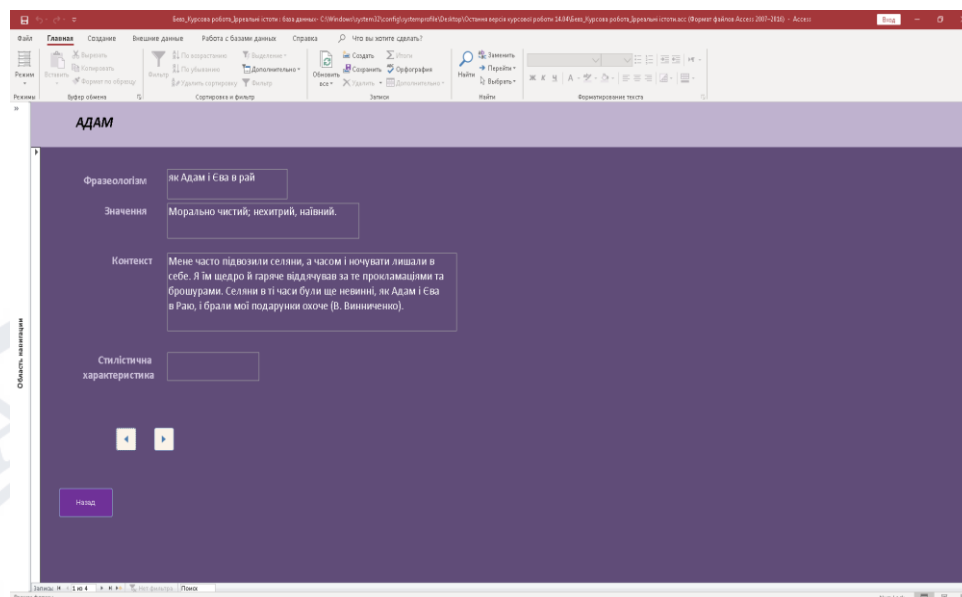
*Рис. 3.3. Результат кроку 3 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в українській фразеології*

Крок 4. Створення форми з оформленням як сторінки меню (див. Рис. 3.4).

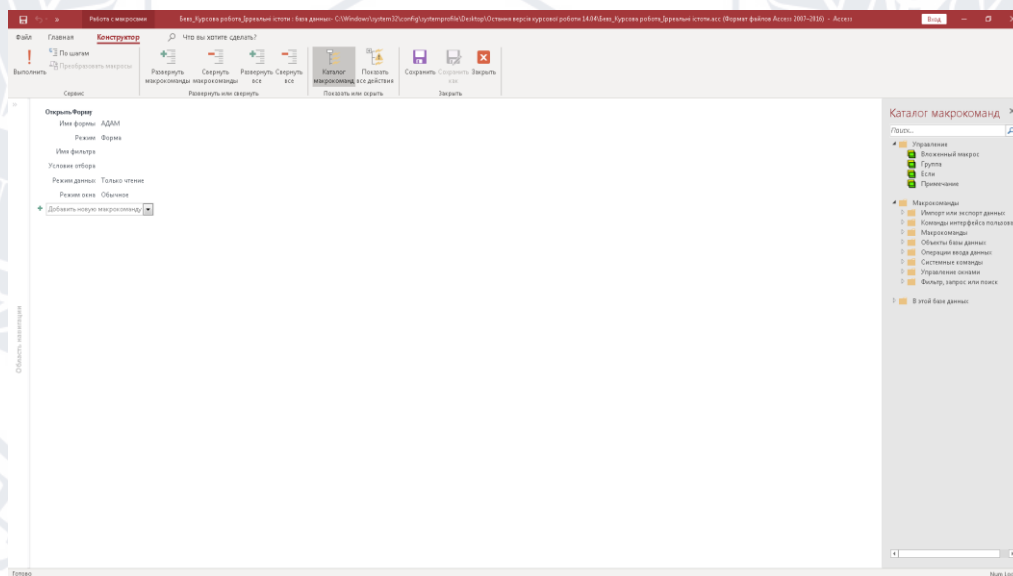
*Рис. 3.4. Результат кроку 4 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в українській фразеології*

Крок 5. Створення форми для кожної істоти (див. Рис. 3.5).

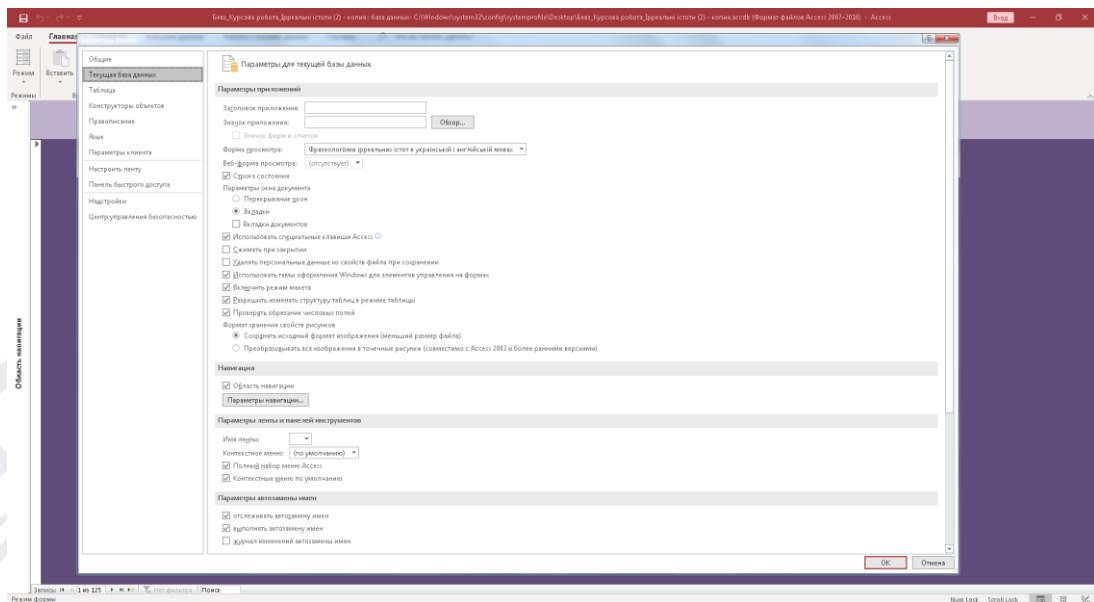
*Рис. 3.5. Результат кроку 5 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в українській фразеології*

Крок 6. Створення кнопок і макросів, які відповідатимуть за навігацію за формами-сторінками бази даних. Зв'язування кнопок із макросами (див. Рис. 3.6).

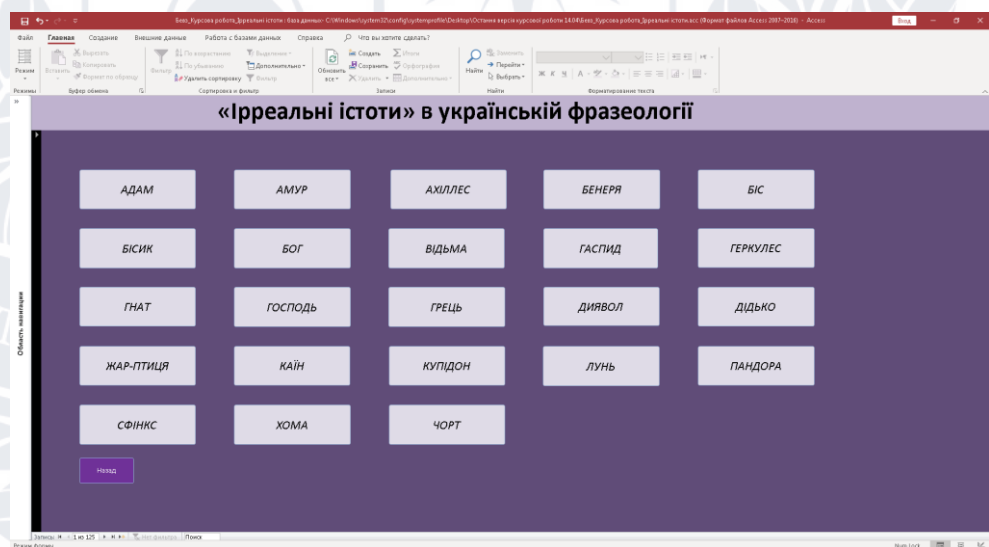
*Рис. 3.6. Результат кроку 6 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в українській фразеології*

Крок 7. Прибирання панелі навігації (обираємо, щоб «Головна сторінка» була початковою при запуску ЛБД). Перезапуск бази даних (див. Рис. 3.7).

*Рис. 3.7. Результат кроку 7 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в українській фразеології*

Крок 8. Обираємо істоту (див. Рис. 3.8).

*Рис. 3.8. Результат кроку 8 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в українській фразеології*

Натиснувши на той чи той запит, користувач отримує перелік ФО вибраної істоти, що включають саму істоту, фразеологізм, його значення, контекст та стилістичну характеристику.

Інфологічний етап проєктування лінгвістичної бази даних «Ірреальні істоти» в англійській фразеології представлений проєктною таблицею (див. Табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Фрагмент проєктної таблиці ЛБД «Ірреальні істоти»
в англійській фразеології

№	Ірреальна істота	Фразеологізм	Значення	Стил. маркер	Контекст
1.	Adam	<i>Adam's ale (wine)</i>	Water	жарт.	<i>Some take a glass of porter to their dinner, but I slake my thirst with Adam's wine (EI).</i>
		<i>not to know smb. from Adam</i>	To not know who one is just by looking at them; to have never met someone before		<i>'He called to see my Governor this morning', replied Mr. Chuckster; 'and beyond that, I don't know him from Adam' (Ch. Dickens).</i>
		<i>the old Adam</i>	The evil supposedly inherent in human nature		<i>Occasionally the old Adam – or should one say Eve? – would assert itself in my aunt and then, still thoughtful for others, she would descend into the kitchen and be disagreeable to Amy our new servitor, who never minded it (J.K. Jerome).</i>
		<i>(as) old as Adam</i>	Very old		<i>She had tempted him, yes, but he would not use that excuse as old as Adam (P.S. Buck).</i>

Пропонуємо покрокову презентацію опрацювання лінгвістичної бази даних «Ірреальні істоти» в англійській фразеології.

Крок 1. Створення таблиці з фразеологізмами (див. Рис. 3.9).

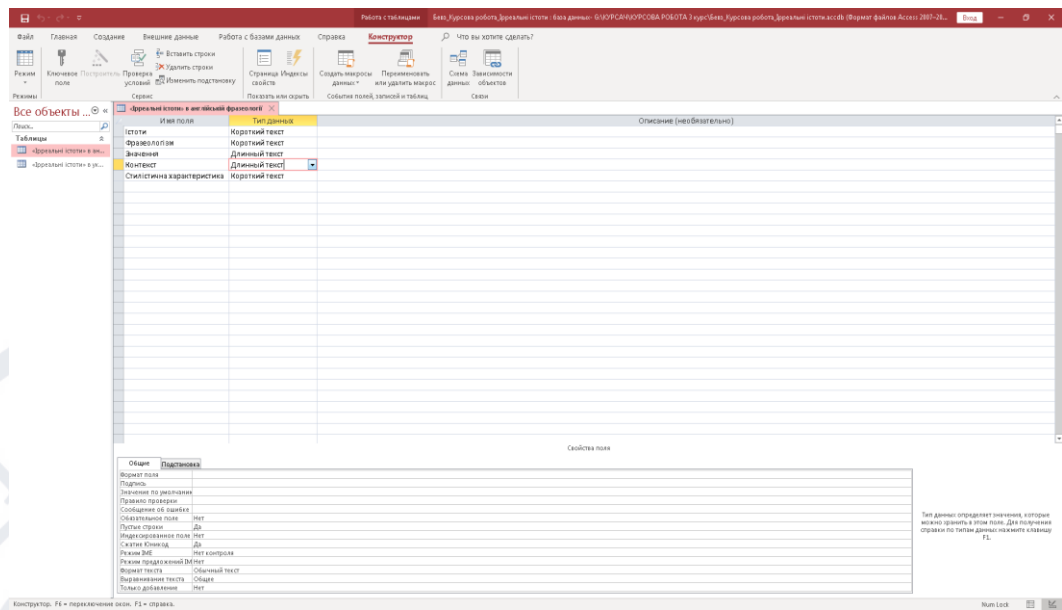

Рис. 3.9. Результат кроку 1 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в англійській фразеології

Крок 2. Створення запитів (див. Рис. 3.10).

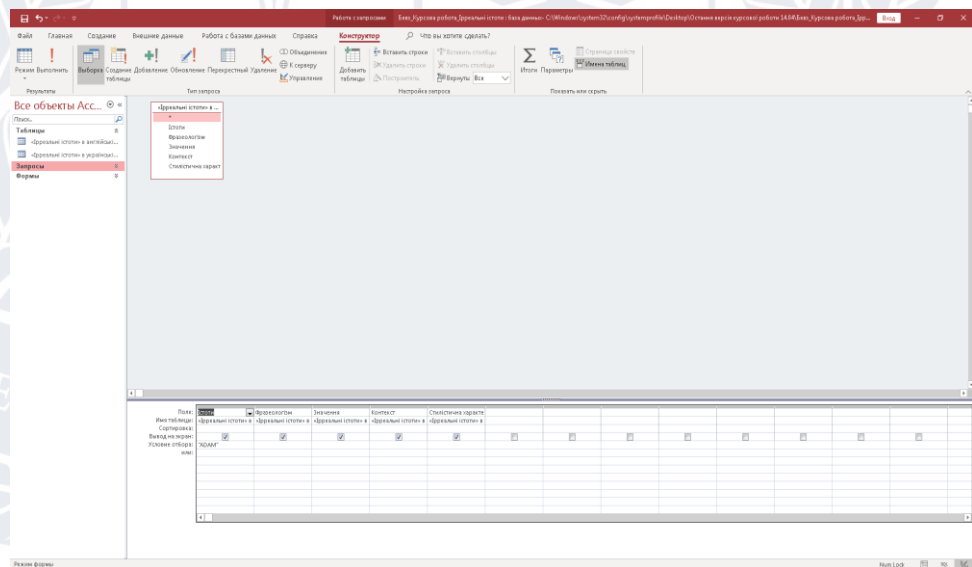
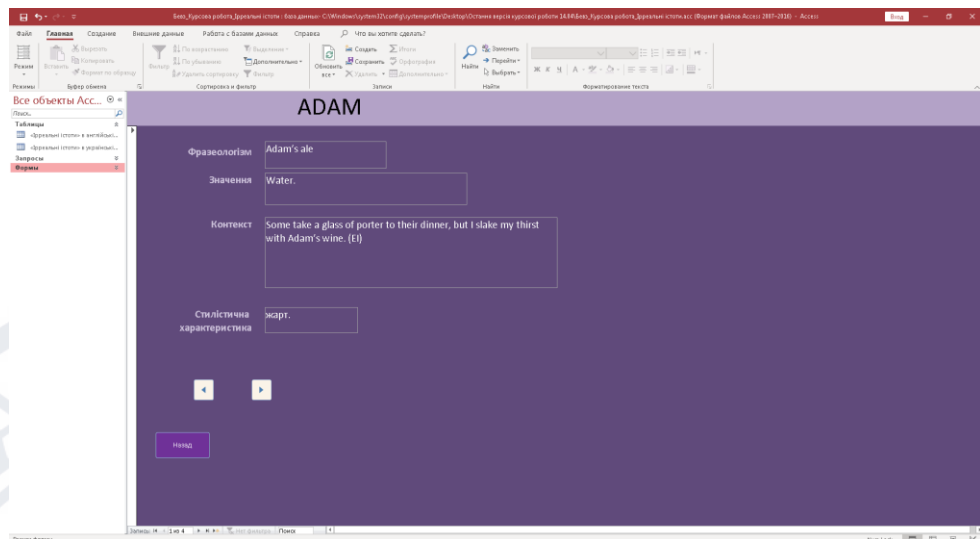

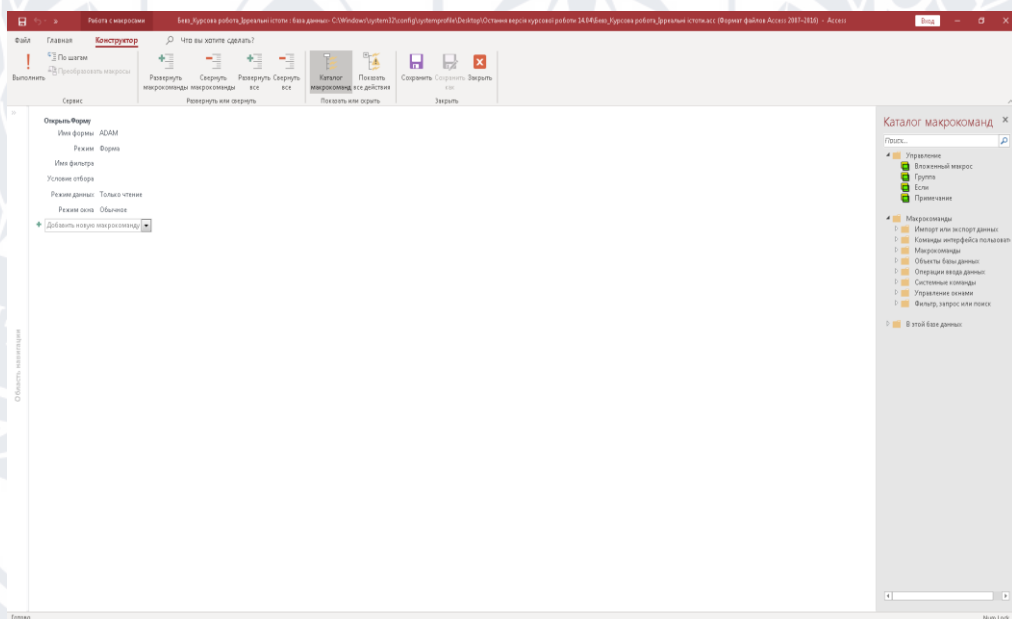
Рис. 3.10. Результат кроку 2 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в англійській фразеології

Крок 3. Створення форми для кожної істоти (див. Рис. 3.11).

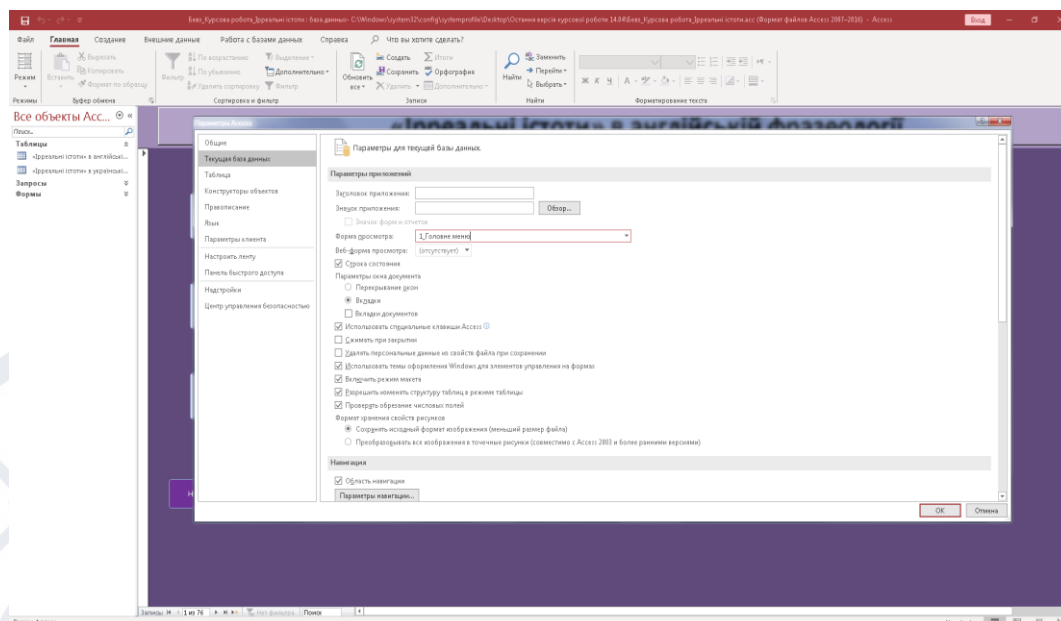
*Рис. 3.11. Результат кроку 3 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в англійській фразеології*

Крок 4. Створення кнопок і макросів, які відповідатимуть за навігацію за формами-сторінками бази даних. Зв'язування кнопок із макросами (див. Рис. 3.12).

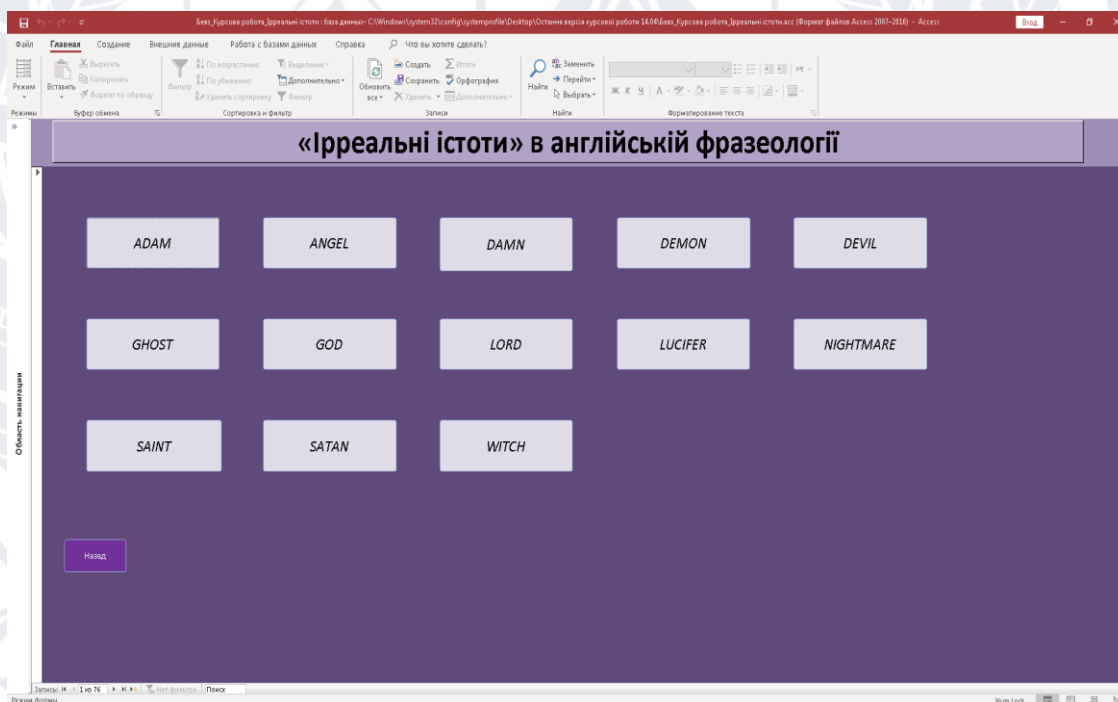
*Рис. 3.12. Результат кроку 5 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в англійській фразеології*

Крок 5. Прибирання панелі навігації (обираємо, щоб «Головна сторінка» була початковою при запуску ЛБД). Перезапуск бази даних (див. Рис. 3.13).

*Рис. 3.13. Результат кроку 5 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в англійській фразеології*

Крок 6. Обираємо істоту (див. Рис. 3.14).

*Рис. 3.14. Результат кроку 6 алгоритму укладання
ЛБД «Ірреальні істоти» в англійській фразеології*

Натиснувши на той чи той запит, користувач отримує перелік ФО вибраної істоти, що включають саму істоту, фразеологізм, його значення, контекст та стилістичну характеристику.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження дійшли таких висновків:

1. Компонент укр. 'ірреальна істота' / англ. 'Unreal Being' є вербальним виразником міфологічного коду культури, який характеризуємо як сукупність образів архаїчних первісних міфічних та релігійних уявлень людей, які слугують транслятором унікального світогляду окремого етносу. Кваліфікаційні ознаки міфологічного коду культури: давність виникнення, образність, глобальність, універсальність, поширеність, етнічна маркованість, оцінність, здатність до активної вербалізації різними мовними засобами. У межах міфологічного коду культури виокремлюють 7 типологічних його різновидів: анімістичний, фетишний, тотемний, космогонічний, астральний, есхатологічний, міфонімний. Ірреальні істоти здебільшого репрезентовані у межах останнього субкоду – міфонімного. Міфонімний субкод – це сукупність образів, що співвідносяться з власними назвами у міфах, казках, билинах.

2. Фразеосемантичне поле «Ірреальна істота» (124 ФО) на матеріалі української мови має ядро (51 ФО ФСГ «Чорт»), напівпериферію (12 ФО ФСГ «Біс», 12 ФО ФСГ «Дідько», 8 ФО ФСГ «Бог», 7 ФО ФСГ «Грець», 6 ФО ФСГ «Гаспид», 5 ФО ФСГ «Адам», 4 ФО ФСГ «Бісик», 2 ФО ФСГ «Бенеря», 2 ФО ФСГ «Відьма», 2 ФО ФСГ «Диявол», 2 ФО ФСГ «Лунь») та периферію (по 1 ФО з компонентом «Амур», «Купідон», «Ахілес», «Геркулес», «Гнат», «Хома», «Господь», «Каїн», «Пандора», «Сфінкс», «Жар-птиця»). Фразеосемантичне поле 'Unreal Being' (74 ФО) на матеріалі англійської мови має ядро (17 ФО ФСГ "Devil", 16 ФО ФСГ "Angel", 15 ФО ФСГ "God"), напівпериферію (6 ФО ФСГ "Adam", 6 ФО ФСГ "Ghost", 4 ФО ФСГ "Lord", 2 ФО ФСГ "Damn", 2 ФО ФСГ "Saint", 2 ФО ФСГ "Witch") та периферію (по 1 ФО з компонентом "Demon", "Lucifer", "Nightmare", "Satan").

Можна констатувати, що в центрі національно-мовної картини світу українців, репрезентованої за допомогою фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота', є образ чорта – надприродної істоти, що втілює

в собі зло і має вигляд темношкірої людини з козячими ногами, хвостом і ріжками; злого духа, нечистої сили тощо, що свідчить про прагнення українського народу досягнути, метафорично переосмислити та персоніфікувати за допомогою фразеологічних засобів щось зле, непідвладне контролю й поясненню, а значить – і побороти його. У центрі ж англійської національно-мовної картини світу зафіксовано таких ірреальних істот, як диявол (Devil), янгол (Angel) та Бог (God), чия репрезентація за допомогою фразеологізмів є майже рівномірною, що свідчить про філософське сприйняття докільля англійцями; про розуміння, що добро і зло перебувають у глобальній рівновазі та одночасно вічній боротьбі.

У фразеології української та англійської мов представлено достатньо ідентичних найменувань ірреальних істот: укр. Адам – англ. Adam; укр. Бог, Господь – англ. God, Lord; укр. відьма – англ. witch; укр. диявол – англ. devil, що зумовлено спільними біблійними віруваннями та демологічними образами. Крім того, в українській фразеології зафіксовані унікальні найменування ірреальних істот: Гнат, Хома, жар-птиця, лунь, грець, що утворені на ґрунті власне українських міфів, казок, легенд, оповідань тощо. Виключно на матеріалі англійської фразеології виокремлені найменування ірреальних істот angel, damn, ghost, nightmare, saint. Можна констатувати, що міфологічний код на матеріалі української фразеології характеризується прагненням відбити в образних метафоричних висловленнях, опредметнити, зробити більш реальними, а отже, й зрозумілими умовно реальних істот та явища – людей, птахів, хвороб; тобто українці відчують побоювання / інтерес здебільшого до реального світу. Самобутність же англійської фразеологічної репрезентації міфологічного коду культури відзначена вірою в / прагненням метафоричної об'єктивації здебільшого неприродних істот і явищ, фантастичних, безтілесних.

3. Аксіологічна класифікація фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української та англійської мов продемонструвала такий розподіл фразеологізмів: для української фразеології негативнооцінних – 78, нейтральнооцінних – 30, позитивнооцінних – 16; для

англійської

негативнооцінних – 43,

позитивнооцінних – 20,

нейтральнооцінних – 11.

Можна констатувати, що фразеологізми з компонентом 'ірреальна істота' обох зіставлюваних мов демонструють найбільший негативнооцінний потенціал, що є характерним для фразеології загалом. Характерну ж відмінність спостерігаємо у шкалі оцінки від нейтральної до позитивної: українці за допомогою аналізованого фразеологічного матеріалу радше нейтрально оціняють певне явище докиля, ніж позитивно (на відміну від англійців).

4. Найпродуктивнішими структурними моделями фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' для української мови є «іменник + дієслово» (18 ФО) та «прикметник + іменник» (13 ФО); для англійської – «прикметник + іменник» (5 ФО), «дієслово + артикль + іменник» (3 ФО), «артикль + іменник + іменник» (3 ФО), «артикль + іменник + прийменник + іменник» (3 ФО), що підкреслює, по-перше, різноструктурність двох зіставлюваних мов, по-друге, більшу продуктивність англійської мови в аспекті утворення фразеологічних одиниць за різноманітними структурними моделями (пор. в українській фразеології було зафіксовано 49 моделей при загальній кількості одиниць у 124, а в англійській – 56 при загальній кількості одиниць у 74).

5. Під базою даних розуміємо організовану згідно з певними правилами і збережену в пам'яті комп'ютера сукупність даних, яка характеризує актуальний стан певної предметної області і використовується для задоволення інформаційних потреб користувачів. Лінгвістична база даних є реляційною структурою, для якої існує ефективний алгоритм оптимізації, що дає змогу досить легко вирішувати завдання додавання, зміни й пошуку інформації. Для структурування, систематизації й формалізації зібраного фактичного матеріалу – джерельної бази фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' – використано лінгвістичну базу даних.

ЛБД «Ірреальні істоти» (на матеріалі української та англійської фразеології) спроектована в два етапи: інфологічний (відбір інформації та її

структурування) та датологічний (оформлення інформації відповідною мовою представлення, придатною для комп'ютерного опрацювання).

Інфологічний етап проєктування ЛБД «Ірреальні істоти» представлений проєктними таблицями в українській та англійській фразеології. Проєктна таблиця ЛБД представлена п'ятьма полями: 1) ірреальна істота; 2) ФО; 3) значення ФО; 4) стилістичний маркер; 5) контекст. В українській фразеології представлені такі ірреальні істоти: Адам, Амур, Ахілес, бенеря, біс, бісик, Бог, відьма, гаспид, Геркулес, Гнат, Господь, грець, диявол, дідько, жар-птиця, Каїн, Купідон, лунь, Пандора, сфінкс, Хома, чорт, янгол. В англійській фразеології зафіксовані такі ірреальні істоти: англ. Adam, angel, damn, demon, devil, ghost, God, Lord, Lucifer, nightmare, saint, Satan, witch.

На датологічному етапі проєктування ЛБД «Ірреальні істоти» матеріал формалізовано безпосередньо у БД, створену за допомогою програми Microsoft Office Access. Головне меню створеної ЛБД (результат датологічного етапу) представлено вікнами-розділами «Ірреальні істоти» в українській фразеології та «Ірреальні істоти» в англійській фразеології, що допомагають здійснити потрібну вибірку ФО за певною істотою. Натиснувши на той чи той запит, користувач отримує перелік ФО обраної істоти та їх характеристики.

Перспективу дослідження вбачаємо в опрацюванні фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі інших мов (польської, німецької), а також – у доповненні вже створеної ЛБД більш деталізованим аналізом відібраного фактичного матеріалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Авксентьев Л.Г. Фразеологична одиниця як предмет фразеології та її основні ознаки. *Мовознавство*. 1979. №5. С. 13-16.
2. Багаутдинова Г. А. Человек во фразеологии: антропоцентрический и аксиологический аспекты: автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.20 Казань, 2007. 45 с.
3. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. М.: Эдиториал УРСС, 2001. 347 с.
4. Барт Р. Избранные работы : Семиотика. Поэтика : [пер. с фр.] ; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. М. : Прогресс : Универс, 1994. 616 с.
5. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://terminymizhkhkult-komunikacii.wikidot.com/slovnyk>
6. Березович Е. Л. Язык и традиционная культура : этнолингвистические исследования. М. : Индрик, 2007. 600 с.
7. Бевз Ю. Міфологема англ. *Angel* в англійській фразеології: матеріали до словника ірреальних істот. *Цифровізація науки та сучасні тренди її розвитку*: матеріали I Міжнародної студентської наукової конференції (26 березня 2021, м. Дніпро). Дніпро, 2021. Т. 2. С. 53-55.
8. Бевз Ю. Фразеологічні одиниці з компонентом *янгол* / англ. *Angel* в українській та англійській національно-мовних картинах світу. *Лінгвокомп'ютерні дослідження* : зб. наук. праць. Вип. 14. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2021. С. 29-33.
9. Берко А.Ю., Верес О.М. Організація баз даних. Практичний курс: навч. посібник. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2003. 152 с.
10. Будівська Л.П., Сікорська З.С. Фразеологізми біблійного походження: короткий словник-довідник. Луганськ : Луганськ-Арт, 2007. 76 с.
11. Бураков П.В., Петров В.Ю. Введение в системы баз данных: уч. пособие. Санкт-Петербург. 2010.

- 12.Видайчук Т.Л. Релігійна культура та свідомість і формування фразеологічного фонду української мови. *Синопис: текст, контекст, media*. 2013. №2.
- 13.Гайна Г.А., Основи проектування баз даних: навч. посібник. К.: Кондор, 2008. 200 с.
- 14.Гарбера І.В. Мовноареальне поле концепту ЛЮДИНА: фразеологічний рівень і лінгвокомп'ютерне моделювання: монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 172 с.
- 15.Гарбера І.В. Інфологічний етап проектування лінгвістичної бази даних «Концепт «Людина» у фразеології східностепових українських говірок». *Славистика XXI/1–2*, 2017. С. 112-118.
16. Гудков Д. Б. Единицы кодов культуры: проблемы семантики. *Язык. Сознание. Коммуникация* : сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. М. : МАКС Пресс, 2004. Вып. 26. С. 39–50.
- 17.Гудков Д. Б. Телесный код русской культуры: Матер. к словарю. М., 2007. 288 с.
- 18.Данилюк І. Методика створення словника з використанням бази даних MS ACCESS. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*: зб. наук. праць / за ред. Ф. Бацевича. Л. : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2008. С. 190-193.
- 19.Дейт К.Дж. Введение в системы баз данных. М.: Вильямс, 2005. 1328 с.
- 20.Диго С.М. Базы данных: проектирование и использование: учебник. М.: Финансы и статистика, 2005. 592 с.
- 21.Енциклопедичний словник символів культури України / за заг.ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2015
- 22.Євангелія від св. Івана. *Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту* / пер.: Іван Огієнко. Б. м., 1988.
- 23.Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Довіра, 2007. 262 с.

24. Журавель М. Історія і стан дослідження англійської та української фразеології. Львів, 2015. Режим доступу: URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/32535/1/42-170-172.pdf>
25. Загнітко А., Данилюк І., Краснобаєва-Чорна Ж., Путиліна О., Ситар Г. Парадигмально-категорійні основи прикладної лінгвістики. Вінниця : «ТОВ Нілан-ЛТД», 2015. 472 с.
26. Иванов П. Народные рассказы о ведьмах и упырях. *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія*. К.: Либідь, 1991. 640 с.
27. Івченко А. Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія. Харків : ФОЛЮ, 1999. 304 с.
28. Карпіловська Є.А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2003. 184с.
29. Карпова Т.С. Базы данных: модели, разработка, реализация. СПб.: Питер, 2001. 304 с.
30. Катермина В. В. О национально-культурном компоненте имен собственных (на материале английской фразеологии). *Духовные ценности современной российской молодежи* : матер. межвуз. науч. конф. Орел, 1997. С. 45–52.
31. Кизим Д. Стилістично марковані фразеологізми в сучасній українській мові: база даних. *Лінгвокомп'ютерні дослідження* : зб. наук. праць. Вінниця : ДонНУ, 2015. Вип. 8. С. 46-51.
32. Кизим Д. Урочисті фразеологічні одиниці сучасної української мови: інфологічний і датологічний етапи проектування бази даних. *Лінгвокомп'ютерні дослідження* : зб. наук. праць. Вип. 9. Вінниця : ДонНУ, 2016. С. 63-66.
33. Ковшова М.Л. Анализ фразеологизмов и коды культуры. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. М., 2008. Т. 67. № 2. С. 60-65.
34. Ковшова М. Л. Семантика и прагматика фразеологизмов: лингвокультурологический аспект : автореф. дис. д-ра филол. наук : 10.02.19. М., 2009. 48 с.

35. Козовик І., Пономарів О. Словник античної міфології. К.: Наукова думка, 1985. 236 с.
36. Краснобаєва-Чорна Ж. Ідеографічна класифікація фразеологічних одиниць у Словнику фразеологічних термінів сучасної української мови. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2011. Вип. 22. С. 289-298.
37. Краснобаєва-Чорна Ж. Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 413 с.
38. Краснобаєва-Чорна Ж.В. Особливості проектування та функційне призначення лінгвістичних баз даних у фразеології, фразеографії та фразеологічній термінографії. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies* : [зб. наук. праць]. Вінниця : ДонНУ, 2018. Вип. 35. С. 164-169.
39. Краснобаєва-Чорна Ж.В. Фраземіка та фраземографія в сучасній лінгвопарадигмі : [підручник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів]. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 202 с.
40. Красных В.В. Коды и эталоны культуры (приглашение к разговору). *Язык, сознание, коммуникация*. М. : МАКС ПРЕСС, 2001. Вып. 19. С. 5-19.
41. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуро́логия : курс лекций. М.: Гнозис, 2002. 284 с.
42. Куза А.М. Українська релігійна фразеологія: особливості функціонування в сучасному мовному просторі. Львів, 2016. 22 с.
43. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. М., 1972.
44. Левченко О.П. Фразеологічна символіка: лінгво-культуро́логічний аспект. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 265 с.
45. Лукаш Г.П. Словник конотативних назв. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2017. 280 с.
46. Маслова В. А. Фразеология в контексте культуры. М. : Языки русской культуры, 1999. 780 с.

- 47.Мацьків П.В. Концептосфера Бог в українському мовному просторі. К.; Дрогобич : Коло, 2007. 332 с.
- 48.Милорадович В. Українська відьма. К., 1993. 61 с.
- 49.Мойсєєнко Л.А. Фразеологізми як складова українського фольклору. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2013. Вип. 21. С. 69-77.
- 50.Москалець В. П. Психологія релігії : посіб.. К. : Академвидав, 2004. 240 с.
- 51.Негру О. Етнореалія 'рушник' в українській шлюбнообрядовій фразеології: електронна словникова стаття. *Лінгвокомп'ютерні дослідження* : зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2012. Вип. 5. С. 82-86.
- 52.Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу. К., 1991. 424 с.
- 53.Пасічник В.В., Резніченко В.А. Організація баз даних та знань. К.: Видавнича група BVH, 2006. 384 с.
- 54.Піддубна Н.В. Бібліїзми й релігійна лексика та фразеологія: спроба розмежування понять. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2018. Вип. 47. С. 50-56.
- 55.Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. отв. ред. А. В. Суперанская. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Наука, 1988. 192 с.
- 56.Пономарьова А. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. К., 1992. 640 с.
- 57.Прадід Ю.Ф. Фразеологія. У царині лінгвістики і права. Сімферополь : Еліньо, 2006. С. 5-132.
- 58.Рахматова Є. Портретна характеристика людини в українській і російській фразеології: комп'ютерна версія. *Учені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2012. Т. 25 (64), №3 (2). С. 223-229.
- 59.Романюк О.Н., Савчук Т.О. Організація баз даних і знань: навч. посібник. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2003. 217 с.

- 60.Савенко М. Міфологеми *золота рибка* та *жар-птиця* в українській фразеології: електронна словникова стаття. *Лінгвокомп'ютерні дослідження* : зб. наук. праць. Вінниця : ДонНУ, 2015. Вип. 8. С. 8-13.
- 61.Савченко Л.В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферополь: Доля, 2013. 600 с.
- 62.Селіванова О. О. Міфологемна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови). *Мовознавство*. 2006а. № 6. С. 41-51.
- 63.Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
- 64.Ситар Г., Милостна О. База даних як інструмент лінгвістичного дослідження (на прикладі аналізу лексичних конверсивів). *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Донецьк, 2008. Вип. 16. С. 385-392.
- 65.Скаб М.В. Особливості варіантності біблійних фразеологізмів в українській мові. Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Випуск 659.
- 66.Скаб М.В. Фразеологізми з релігійним компонентом в українських словниках. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: Теорія, практика, типологія*. К. : НАН України, 2011. С. 107-114.
- 67.Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. К.: Наук. думка, 1973. 280с.
- 68.Словник символів, Потапенко О.І., Дмитренко М.К., Потапенко Г.І. та ін., Редакція часопису «Народознавство», 1997.
- 69.Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970 - 1980. *Режим доступу*: <http://sum.in.ua/>
- 70.Супруненко В. Народини. Витоки нації: символи, вірування, звичаї та побут українців. Запоріжжя, 1993. 135 с.

- 71.Теля В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М., 1996. 288 с.
- 72.Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови. Луганськ : Альма-матер, 2007. 400 с.
- 73.Філенко А. Стилiстична диференцiацiя вигукових фразеологiзмiв в українській мові: база даних. *Лiнгвокомп'ютернi дослідження* : зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2013. Вип. 6. С. 210-213.
- 74.Філіпповська О. Сучасна українська фразеологія: база даних. *Лiнгвокомп'ютернi дослідження* : зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2013. Вип. 6. С. 214-218.
- 75.Чибор І.С. Структура мiфологiчного етнокоду культури (на матерiалi української фразеологiї). *Науковi працi Кам'янець-Подiльського нацiонального унiверситету iменi Iвана Огiєнка. Фiлологiчнi науки*. 2015. Вип. 40. С. 174-178.
- 76.Шарманова Н. М. Коди культури та їх репрезентацiя в усталених словесних комплексах. *Структура i семантика мовних одиниць*. 2013. 195 с.
- 77.Cambridge Dictionary. Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org/>
- 78.Dictionary of Symbolism by Allison Protas. Режим доступу: <http://www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbolism.html/?phpsessid=4e1fba103021c3e4249fc168de22fc1b>
- 79.Dobrovol'skij D., Piirainen E. Idioms: motivation and etymology. *Yearbook of Phraseology*. 2010. P. 73-96.
- 80.Kholmurodova L. Thematic-ideographic interpretation of figurative and motivated phraseology in English and French. (Linguocultural aspect). Candidate diss. ... Avtoref. - P .: 2012. p. 6.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кунин В.В. Англо-русский фразеологический словарь. 4-е изд., перераб. и доп. М. : Рус. яз., 1984. 944 с.
2. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук]. К. : Наукова думка, 2003. 1104 с.

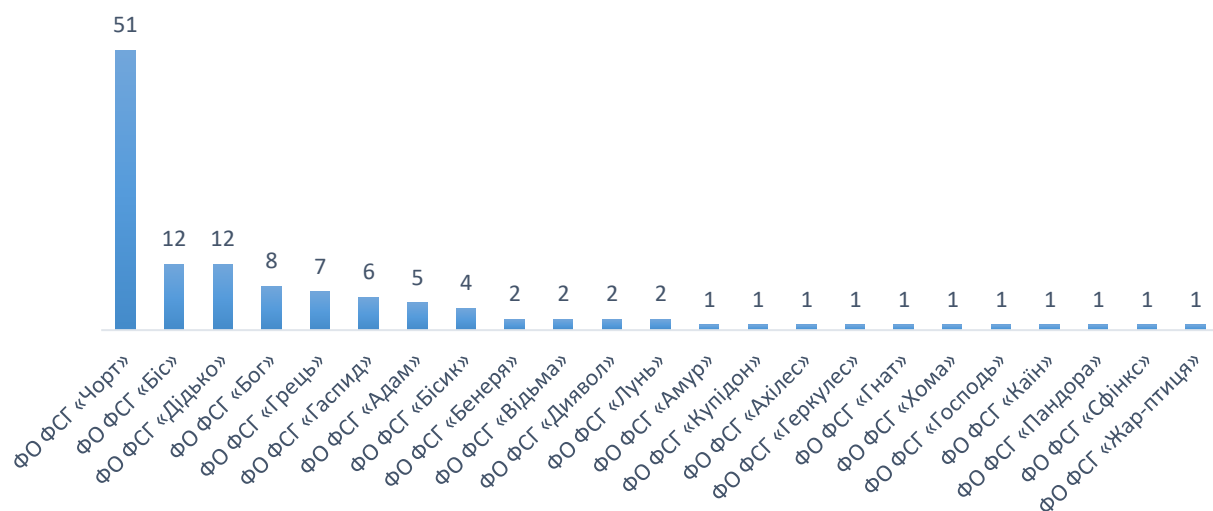

Додаток А

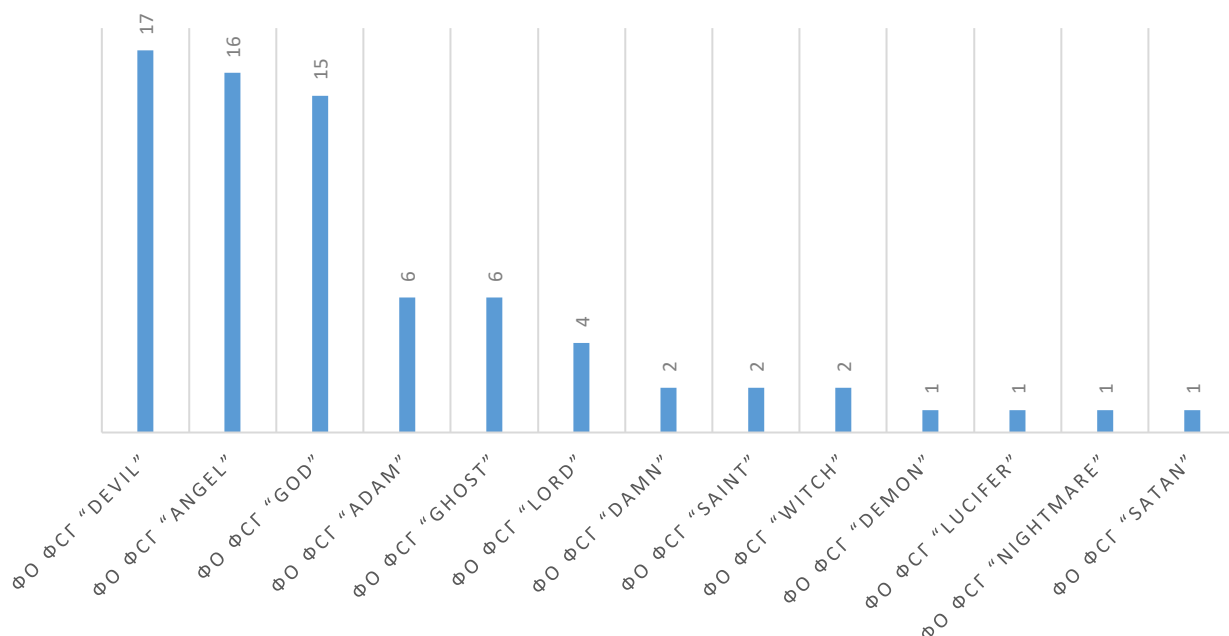
**Кількісний аналіз репрезентації фразеологічних одиниць з компонентом
‘ірреальна істота’ на матеріалі української та англійської мов**

Фразеосемантична класифікація фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української та англійської мов

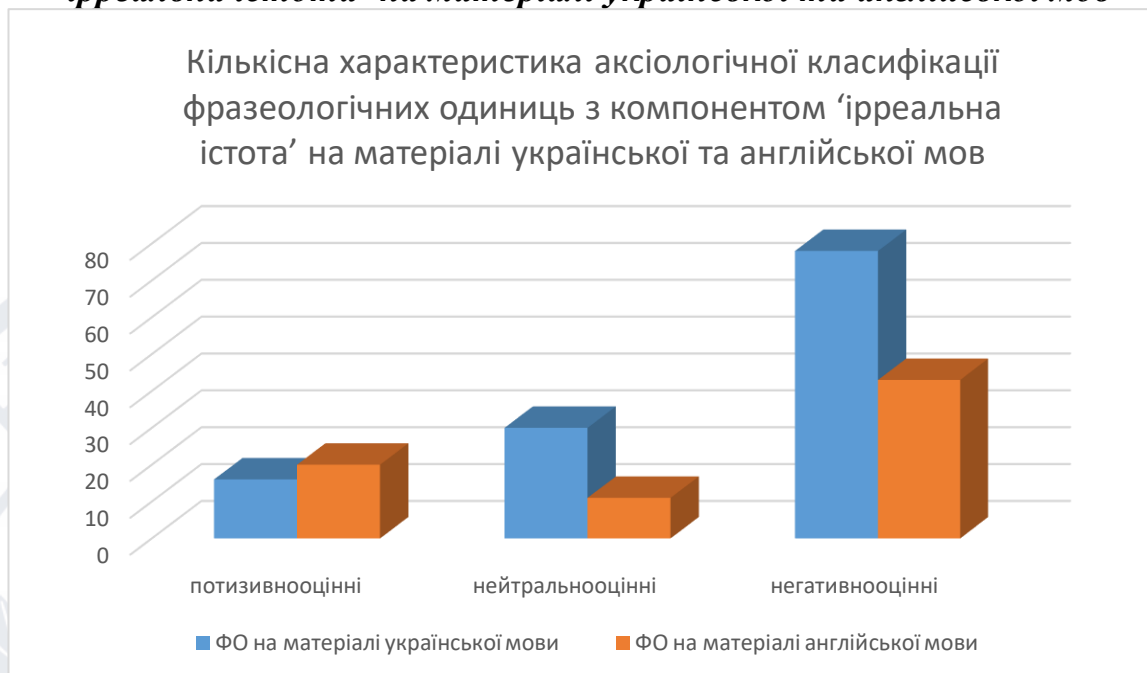
Кількісна характеристика фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української мови

КІЛЬКІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ 'ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА' НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Аксіологічна класифікація фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української та англійської мов

Структурна класифікація фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української та англійської мов

Додаток Б
Апробація роботи